

Četvrtak, 13. januar 2005.
Svedok Ratko Marković
Otvorena sednica
Optuženi je pristupio Sudu
Početak u 9.05 h

Molim ustanite. Međunarodni krivični sud za bivšu Jugoslaviju zaseda. Izvolite, sedite.

SUDIJA ROBINSON: Izvolite, gospodine Najs (Nice).

TUŽILAC NAJS: Pre nego što se uvede sveok, želeo bih da pokrenem dva pitanja koja se tiču dokaznih predmeta. Pokušavao sam već neko vreme da učinim dostupnim drugi atlas koji se tiče Bosne. Imamo jedan za Kosovo, imamo jedan za Hrvatsku koji pokriva delove Srbije, ali nismo imali jedan dobar atlas za Bosnu. Sada je ovde, unutar naše kuće, napravljen novi atlas Bosne i Hercegovine ili ne ... To je atlas iz "Njujork tajmsa" (New York Times) kog bi želio da raspodelim. Indeks možda nije lak da se pročita, ali je dosta detaljan, pa je dosta lako da se pronađu sela i gradovi koji se pojavljuju u predmetu u Bosni. Prema tome, to može da vam bude tek pomoćno sredstvo, a možda i dokazni predmet, ali nisam mogao da uradim ništa više od toga nego da vam ga podelim.

SUDIJA ROBINSON: To je, u stvari, pripremio "Njujork tajms".

TUŽILAC NAJS: Tako i izgleda, ali na poslednjoj strani piše Mekmilan (MacMillan) atlas, ali nas zanimaju samo karte i indeksi tih karata. Ja sam uvek, kada sam putovao u bivšu Jugoslaviju, pokušavao da vidim da li postoji neki atlas koji pokriva celu teritoriju. Verovatno takav i postoji, ali ja nisam uspeo da ga pronađem.

ADVOKAT KEJ: Možda bismo mogli da uklonimo ovo novinarstvo s početka, mislim na komentar.

SUDIJA ROBINSON: Da, to je pomalo nezgodno.

ADVOKAT KEJ: Svi ovi članci o tome kad je rat počeo i sve te druge stvari, sve bi to trebalo da se izvadi. Zanimaju nas samo karte.

SUDIJA ROBINSON: Da, samo karte.

TUŽILAC NAJS: Ja nisam želeo fizički da uništim dokument, da bih uklonio stranice koje brinu gospodina Keja (Kay). Druga stvar koju želim da spomenem ... Da, možda bi na pauzi bilo najbolje da se to izreže makazama, kako se ne bi izgubio povez ili da jednostavno to ne gledate. Ovde ima mnogo dokaznih predmeta što se tiče ovog svedoka i predviđa se da će glavno ispitivanje ovog svedoka da traje najmanje šest sati. Dokazni predmeti su na početku bili na BHS-u, nešto od njih na engleskom, ali juče uveče okok 19.00 smo primili i dosta prevoda. Nisam još imao prilike da ih pogledam, jer sam sinoć radio. Sud će možda da smatra da bi bilo neprikladno da se sa ovim svedokom na kraju izlaganja kolektivno uvrste svi dokazni predmeti. Zato ja pozivam Sud da olakša i svoj rad i rad svih nas ovde u sudnici, tako što će dokazne predmete da tretira na isti način na koji ih tretira optuženi i ostali svedoci. Ne želim ništa da opstruiram, ali u onim slučajevima kada nemamo prevode ili kada prevodi nisu stigli ranije od juče uveče, da bi tada možda trebalo da se krene putem da to ne uvrstimo u spis, nego da se to ponovo razmotri prilikom završetka njegovog svedočenja, verovatno negde sledeće nedelje. Alternativa bi bila da se na nekoj kasnijoj raspravi, kada svi prevodi budu dostupni, da se tada ponovo razmotre svi ti dokazni predmeti. Ja sam to spomenuo u jednom od naših podnesaka nedavno. Dakle, kad neki svedok dolazi sa tako mnogo dokaznih predmeta, ja mislim da bismo onda prihvatljivost dokumenata trebali da razmatramo, dokazni predmet po dokazni predmet.

SUDIJA ROBINSON: Hvala, gospodine Najš. Hvala vam i na karti. Pogledaćemo šta ćemo da učinimo s ovim komentarima, ali u svakom slučaju mi smo i nameravali da svaki dokazni predmet razmatramo individualno. Gospodine Miloševiću, ovaj svedok će da svedoči relativno dugo. Moramo da pokušamo da budemo što je moguće efikasniji i što je moguće brži. Kada je reč o dokaznim predmetima, imajte na umu da morate da zatražite uvrštenje svakog dokaznog predmeta, da morate da nam skrenete pažnju na onaj pasus u dokumentu koji vas zanima i da taj pasus morate da pokažete i svedoku. Mislim da smo do sada razvili jedan, relativno efikasan način glavnog ispitivanja, uz mnogo dokaznih predmeta, kao što je sada slučaj. A sada možete da pozovete svog sledećeg svedoka.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ: Hvala, gospodine Robinson (Robinson). Jedna napomena samo. Ovo nije karta Bosne, nego karta Bosne i Hercegovine.

SUDIJA ROBINSON: Dobro, gospodine Miloševiću, bez obzira na to šta tu piše, mi ćemo samo da gledamo karte. Zasada čak ni ne donosimo nikakvu odluku o tom dokumentu i njegovoj prihvatljivosti.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ: Vrlo dobro. Pozivam svedoka Ratka Markovića.

SUDIJA ROBINSON: Molim svedoka da pročita svečanu izjavu.

SVEDOK MARKOVIĆ: Svečano izjavljujem da ću govoriti istinu, celu istinu i ništa osim istine.

SUDIJA ROBINSON: Izvolite, sedite. Možete da počnete, gospodine Miloševiću.

GLAVNO ISPITIVANJE: OPTUŽENI MILOŠEVIĆ

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Dobro jutro, profesore Markoviću.

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: Dobro jutro, gospodine predsjedniče. Dobro jutro svima.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Pre nego što pređemo na pitanja o kojima ćete vi svedočiti, molim vas da ukratko navedete vaše osnovne biografske podatke koji se tiču vaše naučne i političke karijere.

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: Ja sam rođen u gradu Požarevcu 1944. godine. Posle završene gimnazije, diplomirao sam na Pravnom fakultetu u Beogradu. Čitava moja profesionalna karijera, sve negde do mojih pedesetih godina bila je isključivo akademska. Ja se za politiku nisam interesovao. Počeo sam kao asistent pripravnika, a 1984. godine sam izabran za redovnog profesora za predmet Ustavno pravo na Pravnom fakultetu, a 1985. godine za redovnog profesora za predmet Upravno pravo na Pravnom fakultetu. U politiku sam ušao kada se u Srbiji otvorilo ustavno pitanje i kada je bilo i pitanje profesionalne časti i nacionalne časti da se pomogne otklanjanju jedne ustavne nepravde koja je učinjena Srbiji i da se jedan Ustav koji po svemu nije zasluživao naziv Ustava, jer je regulisao sve osim ustavne materije, promeni. Preko tog angažmana, ja sam ušao i u politiku, dakle u svojim zrelim godinama. Može se reći, čak i u prezrelim godinama. 1992. godine izabran sam za poslanika u federalnom Parlamentu. Mandat mi je trajao četiri godine do 1996. godine, a 1994. godine izabran sam za jednog od pet potpredsednika Vlade Republike Srbije koji je bio zadužen za zakonodavstvo i za pravni sistem. To je trajalo sve do 2000. godine, dokle je trajala i ta Vlada, pošto sam bio izabran i u drugoj Vladi za potpredsednika za iste poslove, a onda sam se 2000. godine trajno povukao iz politike i u svemu posvetio, u celini, naučno-istraživačkom i pedagoškom radu. Ja sam do sada objavio oko 250 radova iz oblasti,

uglavnom ustavnog i upravnog prava. Među njima osam knjiga. Moj udžbenik "Ustavno pravo i političke institucije" imao je devet izdanja. Udžbenik "Upravno pravo", dva izdanja. Inače sam učestvovao u pisanju Ustava četiri države. Jedan sam čak i sam napisao i u pisanju i u izradi zakona, pojedinih zakona, ali uglavnom iz oblasti takozvanog političkog zakonodavstva. Evo, to bi bilo za početak.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Mogu li da dodam ...

SUDIJA ROBINSON: Oprostite, gospodine Miloševiću. Gospodine Markoviću, vi ste rekli da ste učestvovali u pisanju Ustava četiri države. Koje su to zemlje?

SVEDOK MARKOVIĆ: Pa ja sve ne mogu da vam nabrojim. Mogu samo da kažem tri, četvrtu ne bih mogao. Jedan je Ustav Republike Srbije od 1990. godine, Ustav Republike Crne Gore od 1992. godine, oktobra meseca i Ustav Savezne Republike Jugoslavije od 1992. godine. Ja nisam oslobođen profesionalnih tajni, tako da ... Nije tajna, ali ne bi bilo fer da kažem koja je četvrta država.

SUDIJA ROBINSON: Shvatam. Izvolite, gospodine Miloševiću.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Profesore Markoviću, da li ću tačno reći ako kažem da se vi ustavnim pravom bavite punih 40 godina.

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: Upravo je 11. septembra prošle godine, 2004. godine, bilo punih 40 godina kako se ja bavim ustavnim pravom.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Hvala vam, profesore Markoviću. Vaše današnje svedočenje, ja mislim da će ovo biti korisno za svakoga ko ovo prati, će se ticati tri grupe pitanja: prva grupa pitanja će se odnositi na odluke koje je Ustavni sud Jugoslavije donosio i ocenjivao ustavnost i zakonitost akata jugoslovenskih republika, kao

i akata Autonomne Pokrajine Kosova i Metohije; druga grupa pitanja odnosiće se na ustavne amandmane iz 1989. godine na Ustav Srbije of 1974. godine, dalje na Ustav Republike Srbije iz 1990. godine i Ustav Jugoslavije, Savezne Republike Jugoslavije iz 1992. godine, a treća grupa pitanja će se odnositi na razgovore delegacija Vlade Republike Srbije sa predstavnicima nacionalnih zajednica na Kosovu i Metohiji, na pregovore u Rambujeu (Rambouillet) i Parizu (Paris) i tako dalje. Moje pitanje u vezi sa ove sve tri grupe pitanja na koje će se odnositi vaše svedočenje glasi: da li ste vi o sve ove tri široko navedene teme, imali i imate neposredna saznanja, odnosno da li ste bili direktan učesnik u tim događajima i ako jeste, u kom svojstvu ste bili?

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: Upravo sam bio direktan učesnik u vezi sa sve tri teme, odnosno tematske oblasti. Ja sam bio sudija Ustavnog suda Jugoslavije poslednjih godina postojanja Ustavnog suda. Ustavni sud Jugoslavije prestao je da postoji kada je donet Ustav Savezne Republike Jugoslavije, 27. aprila 1992. godine, ali je po tom Ustavu i dalje postojao Ustavni sud, samo drugačijeg naziva, Savezni ustavni sud. Učestvovao sam u donošenju svih odluka, kritičnih odluka koje su se ticale razgrađivanja SFRJ, Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije. To se i vidi u potpisu ispod svake relevantne odluke, odnosno odluke koja se tiče tih akata. Zatim sam bio član ustavne komisije u vreme kada su donošeni amandmani na Ustav Socijalističke Republike Srbije od 1974. godine. To su amandmani od 1989. godine. Tada je donešen ukupno 41 amandman na taj Ustav. Bio sam član ustavne komisije koja je radila Ustav Srbije od 1990. godine. Član ustavne komisije, čak užeg tela za izradu Ustava Savezne Republike Jugoslavije od 1992. godine. Zatim sam bio šef državne delegacije za pregovore sa predstavnicima albanskih političkih stranaka u Prištini (Prishtine). Bilo je ukupno 15 takvih pokušaja pregovora i, napokon, bio sam šef državne delegacije za pregovore, odnosno na konferenciji u Rambujeu i u Parizu.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Kakav je državni organ bio

Ustavni sud Jugoslavije, prema Ustavu SFRJ od 1974. godine?

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: Jugoslavija je bila prva socijalistička zemlja koja je uvela ustavno sudstvo još 1963. godine, tako da Ustavni sud u Jugoslaviji ima tradiciju od preko četiri decenije. Ustavni sud Jugoslavije je organ koji vrši, koji je vršio, tako se zvao, ali posle toga Savezni ustavni sud je imao istu nadležnost, koji je vršio takozvanu "apstraktnu kontrolu ustavnosti i zakonitosti", to jest kontrolu ustavnosti i zakonitosti opštih akata, nezavisno od konkretnog spora. Nezavisno, kako se to u anglo-saksonskom pravu kaže od *case of contravensy*. Dakle, nezavisno od spora, konkretnog sudskog, ukoliko je to ovlašćeni predlagač zahtevao ili inicijator podneo inicijativu, Ustavni sud Jugoslavije je cenio ustavnost zakona i drugih opštih akata, kao i zakonitost podzakonskih akata. Kada je postojao predlog ovlašćenog predlagača, on je bio dužan da pokrene postupak, a nosilac inicijative je bio svako. Ali kada je postojala inicijativa, on nije bio dužan da pokrene postupak, nego je cenio oportunitost inicijative, pa ukoliko nađe da je oportuna, onda je svojim rešenjem pokretao postupak. Mogao je pokretati postupak i *ex officio*. Njegove odluke su imale opšte dejstvo, bile su opšte obavezne. Delovale su *erga omnes*, bile su konačne i bile su izvršne. Međutim, ni ta institucija, koja je i inače završna konstrukcija i "krov pravne države", kako se uzima u teoriji, morala da plati danak specifičnom federalnom uređenju koje je postojalo u Jugoslaviji i skupštinskom sistemu vlasti u kojem je Skupština bila najviši organ vlasti, a ne kao što je u sistemu podele vlasti, nosilac zakonodavne funkcije.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: A kakav je bio sastav Ustavnog suda Jugoslavije?

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: Prema Ustavu Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije od 1974. godine, Ustavni sud se sastojao od predsednika i od 13 sudija. Svaka republika je imala po dva člana u Ustavnom sudu, dakle ukupno je bilo 12 iz republika, pošto je bilo šest republika, a svaka pokrajina je imala po jednog sudiju. Dakle, bilo je ukupno 14 članova Ustavnog suda. Njih je birala Skupština SFRJ na predlog Predsedništva SFRJ. Njihov mandat

je bio dug. Trajao je osam godina, ali oni nisu mogli ponovo da budu izabrani. Postojala je stroga inkopatibilnost, nespojivost drugih funkcija sa funkcijom sudije Ustavnog suda i na kraju, sudija Ustavnog suda je uživao isti imunitet kao i poslanik u federalnom Parlamentu.

SUDIJA BONOMI: Gospodine Miloševiću, želio bih nešto da razjasnim u ovom trenutku. Professore, da li vi kažete da je zadatak Ustavnog suda bio da unapred odlučuje o ustavnosti zakona koji će da budu izglasani, a ne nakon što je zakon izglasan, to jest da odlučuje o prigovorima na taj zakon?

SVEDOK MARKOVIĆ: Razumeo sam. Razumeo sam sasvim. Nije imao takozvanu preventivnu kontrolu ustavnosti, kakvu ima Ustavni savet u Francuskoj (France). Ustavni savet u Francuskoj može ceniti ustavnost zakona i pre nego što je on promulgovan od strane šefa države i pre nego što je stupio na snagu. A Ustavni sud Jugoslavije mogao je tek pošto je zakon stupio na snagu i pošto je počeo da se primenjuje. Dakle, pošto se pitanje neustavnosti postavilo, tog zakona, u primeni zakona. Izvinite, gospodine Miloševiću, nisam razumeo, da li ste me pitali kakav je sastav Ustavnog suda bio?

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Da. Pitao sam kakav je bio sastav Ustavnog suda, a vi ste mi objasnili kako je od 14 sudija 12 bilo po dvojica iz šest republika, po jedan iz pokrajina i da se, dakle, sastojao od predsednika i 13 članova.

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: Tačno.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: To ste objasnili. A ja bih želeo i ...

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: Personalni sastav.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: ... radi jasnoće konteksta situacije u kojoj se odlučivalo o ovim pitanjima o kojima ćete vi svedočiti, da mi kažete, ako možete da se setite i nabrojite ko su bile sudije Ustavnog suda Jugoslavije u ono vreme kada su donošene ove

odluke o aktima republika koje su odlučile da se izdvoje i ... Znači o aktima Slovenije i Hrvatske, koje imamo, inače, u dokaznim predmetima? Dakle, ko su bile sudije, ako možete po sećanju da mi kažete?

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: Ja namerno pravim pauzu između vašeg pitanja i odgovora, jer sam tako čuo da treba zbog prevodioca. Bile su sledeće sudije: iz Republike Bosne i Hercegovine, u vreme kada sam ja, razume se, bio sudija Ustavnog suda Jugoslavije, sudije su bile Milovan Buzadžić i Omer Ibrahimagić, iz Republike Crne Gore sudije su bile Branislav Ivanović i Slobodan Blagojević, iz Republike Makedonije sudije su bile Dimče Kozarov i Krste Čalovski. Iz Republike Slovenije sudije su bile Ratko Močivnik i Ivan Kristan, iz Republike Hrvatske sudije su bile Hrvoje Bačić i Vladimir Šeks, iz Republike Srbije, iz koje sam i ja bio, sudije su bile Veljko Marković i ja, Ratko Marković.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Hvala. Recite mi kojom su većinom donošene odluke Ustavnog suda Jugoslavije?

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: Pa Ustavni sud je donosio odluke apsolutnom većinom svojih članova. Znači imao je 14 članova, a minimum za donošenje odluke bilo je osam glasova "za". Samo se tada odluka mogla doneti.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: A ako bi neki sudija bio odsutan ...

SUDIJA BONOMI: Samo još jednu stvar da razjasnimo. A gde je tri-naesti sudija ovde?

SVEDOK MARKOVIĆ: Po dva iz svake ... A pardon. Pokrajine nisam spomenuo. Iz Pokrajine su bili, iz pokrajina su bili, iz Autonomne Pokrajine Kosovo bio je Pjeter Kolja (Pjeter Kola), a iz Autonomne Pokrajine Vojvodine sudija je bio Dušan Ružić. Tako je bilo 14, u pravu ste. Hvala.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Dakle, konstatovali smo, donošene su odluke apsolutnom većinom ...

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: Apsolutnom većinom glasova.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: ... postojećih članova Suda. Dakle, osam sudija je bilo potrebno da glasa za neku odluku da bi ona bila doneta. A recite mi, ako bi neki sudija bio odsutan prilikom donošenja odluke Ustavnog suda, kako se to odražavalo na proces odlučivanja?

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: Pa Ustavni sud je mogao da radi samo ukoliko je postojao kvorum, je li. Ukoliko je odsustvo, ukoliko je usled odsustva izostajao kvorum, nije mogao da radi, je li, ali ukoliko je bilo kvoruma, odsustvovanjem jednog nije uticalo na donošenje odluke.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Sada bih hteo da raščistimo jedno pitanje koje u osnovi ne bi trebalo da bude bitno, ali je ovde, na žalost, bitno za kontekst pitanja koja se raspravljaju. Dakle, da li su sudije srpske nacionalnosti, pa čak i zajedno sa Crnogorcima, mogli da nadglasaju druge sudije u sudu?

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: Čak i teorijski to nije bilo moguće. Srpske nacionalnosti smo bili gospodin Veljko Marković i ja, koji smo predstavljali Republiku Srbiju i gospodin Dušan Ružić, koji je predstavljao Socijalističku Autonomnu Pokrajinu Vojvodinu. Uz to je Srbin iz Bosne bio i tadašnji predsednik Ustavnog suda, gospodin Milovan Buzadžić, a dvojica Crnogoraca, gospodin Branislav Ivanović i Slobodan Blagojević su, je li, bili Crnogorci, dakle ukupno je Srba i Crnogoraca po nacionalnoj pripadnosti tada u Ustavnom suda bilo pet, od 14 njegovih članova. Dakle, ni u kom slučaju oni nisu mogli presudno uticati na donošenje odluke, jer je za odluku trebalo osam, najmanje osam.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Dakle ...

SUDIJA ROBINSON: Gospodine Miloševiću, molim vas zastanite za trenutak. Moram da se konsultujem sa kolegama.

(Pretrեսno veće se savetuje)

SUDIJA ROBINSON: Izvolite, nastavite, gospodine Miloševiću.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Hvala, gospodine Robinson. Dakle, profesore Markoviću, ako sam vas dobro razumeo, sudije srpske nacionalnosti sami ili čak zajedno sa Crnogorcima, nisu, dakle, imali ni teorijsku, ni praktičnu mogućnost da nadglasaju druge?

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: Ma oni nisu mogli činiti ni kvorum, čak.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Dakle ne bi mogli ni da imaju sednicu suda. U redu, a recite mi da li je nacionalna pripadnost sudija igrala uopšte ulogu u donošenju odluka Suda, prema vašem iskustvu?

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: Znate, to važi za svakog sudiju, a poglavito za ustavnog sudiju, još je Monteskje (Charles-Louis de Secondat Montesquieu) govorio da sudija treba da bude usta zakona koja izgovaraju reči zakona i od sudije se očekuje da gleda samo u Ustav i u zakone. Međutim, kada su krenuli ti procesi u vezi sa Jugoslavijom, osetilo se ipak da nacionalna pripadnost igra izvesnu ulogu. Ja mogu da kažem da je ogroman broj sudija bio objektivan i da je časno radio svoj posao. U izvesnom smislu je u tom pogledu odskako sudija Ivan Kristan, koji je vidno bio za to da očigledno neustavni zakoni i odluke Republike Slovenije budu tretirani kao ustavni. On je čak i pošto je Slovenija donela deklaraciju o proglašenju suverenosti države Republike Slovenije 1990. godine i pošto je u toj deklaraciji proglasila prioritet svog Ustava i svog zakona u odnosu na federalni Ustav i na federalni zakon, dolazio u Ustavni sud, dakle dolazio u Sud koji njegova sopstvena država nije

priznavala, jer nije priznavala federalni Ustav i učestvovao naročito intenzivno u raspravi kada su predmet ocena ustavnosti i zakonitosti bili akti koje je donela Republika Srbija, odnosno organi u Republici Srbiji. To je bio jedni slučaj, a što se tiče ostalih kolega, uključujući i drugog kolegu iz Slovenije, gospodina Ratka Močivnika, apsolutno je poštovano načelo objektivnosti u radu i pridržavanju isključivo Ustava i zakona u donošenju odluka.

SUDIJA ROBINSON: Profesore, da samo razjasnimo nešto. U vezi sa sudijom Kristanom, ovdje u transkriptu piše "Kristo". Da li je reč o sudiji Kristanu iz Slovenije? Ivanu Kristanu?

SVEDOK MARKOVIĆ: Apsolutno tako. Sudija se zvao Ivan Kristan. "N", "en".

SUDIJA ROBINSON: To je bio svjedok Tužilaštva, gospodine Najš.

TUŽILAC NAJS: Da, zaista jeste.

SUDIJA ROBINSON: Izvolite, nastavite, gospodine Miloševiću.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Sada ćemo ići nešto konkretnije u sam *meritum* stvari. Recite mi koji su akti vezani za secesiju, dakle akti koje su donele Republika Slovenija i Republika Hrvatska, bili predmet ocene ustavnosti Ustavnog suda Jugoslavije? Ako .. Ja bih želeo, u stvari, sada ako vi možete da ih nabrojite.

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: Da, ja ću se potruditi da ih nabrojim, jer ih ima više. Secesija je počela postepeno i prvi, u stvari, atak na federalni Ustav, su bili amandmani na Ustav Republike Slovenije, takozvani slovenački amandmani koji su doneseni 1989. godine, kada je inače izvršena zajednička promena svih Ustava Republika i obe pokrajine, koja je sledila amandmansku promenu saveznog Ustava, federalnog Ustava sa kraja 1988. godine. Ovi drugi amandmani, svi amandmani su bili predmet svih republika i obe pokrajine su bili predmet ocene ustavnosti, to jest, termin "ustavni"

je bio da li su u suprotnosti sa federalnim Ustavom. Za Ustav Crne Gore, za amandmane na Ustav Crne Gore nađeno je da ni u jednoj odredbi nije bio u suprotnosti sa federalnim Ustavom. Za ustave drugih republika i pokrajina po koja odredba je bila u suprotnosti, po mišljenju Ustavnog suda, sa federalnim Ustavom, ali su amandmani na ustav Republike Slovenije bili, predstavljali grubo kršenje federalnog Ustava i federalnih zakona. Ti amandmani su značili suspendovanje gotovo, federalnog ustavnog poretka, blokiranje federalnih organa i stvaranje, stvaranje jedne nove države, odnosno davanje Republici Sloveniji drugačijih državno-pravnih kvaliteta od onih koje ona ima po federalnom Ustavu. To je bio prvi akt koji je nagoveštavao, da tako kažem, emancipaciju, postepenu emancipaciju republika od savezne države. Uz to je, prvi put, Ustav republike, amandmani na Ustav Republike Slovenije, tada, 1989. godine su sadržali odredbu po kojoj će Ustav Republike Slovenije regulisati pravo na samoopredeljenje Republike Slovenije. Potom je Republika Slovenija donela nekoliko akata koji su sada već značili jasan prekid sa federalnom državom. Ja sam ... Ja mislim da sve te akte imate u dokaznim predmetima ...

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Ja ću ići na, ja ću ići na te akte ...
SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: ... ukupno je bilo šest. Da ne idem jedan po jedan, onda da kažem svodno. Bilo je šest takvih akata. Slovenija je dala, u stvari i model kako ima da teče otcepljenje od federalne države. Ja mislim da Slovenija nije slučajno bila prva koja je to uradila. Slovenija je bila etnički najčistija republika. Homogena republika i ja mislim po jednoj proceduri *constitutione artis* ne bi bilo nikakvih problema za otcepljenje Slovenije od federalne republike, zato što je ona bila jednonacionalna gotovo, etnički homogena republika. Pošto je ona prva povelu, je li, tu igru otcepljenja, za njom su sledile Republika Hrvatska, zatim na specifičan način Republika Makedonija i na još specifičniji način Republika Bosna i Hercegovina. Svi ti akti su bili predmet ocene, osim Bosne i Hercegovine, s obzirom da je kod nje cela stvar krenula kasnije, kad je već Ustavni sud Jugoslavije prestao da postoji. Dakle, svi ti akti su

bili predmet ocene ustavnosti Ustavnog suda Jugoslavije, a oni su za sobom povukli čitavu seriju, desetine, je li, akata, jer je, u stvari, trebalo na osnovu tih inicijalnih akata o secesiji stvarati sada novu državu. Potrebno je bilo stvarati pravni poredak, a to znači nulifikovati federalne zakone i usvajati federalne zakone kao republičke zakone.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Profesore Markoviću, da li se može, iz ovoga šta ste sad govorili izvući zaključak da se secesija odvijala u fazama i ako jeste, koje su to faze?

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: Upravo se secesija odvijala u fazama koje je prva, da tako kažem, odredila put za secesiju i pokazala Republika Slovenija. Dakle, prva faza je bila faza proglašenja republike suverenom državom. To su deklaracije, rezolucije ili ustavne odluke o suverenosti te i te republike. Koji je smisao bio tog akta? Smisao tog akta je bio da se ne prekine sasvim veza sa Jugoslavijom, sa federalnom državom, nego da se promeni kvalitet te veze. Jugoslavija je sada savez suverenih država, a ne suverena savezna država, kakva je po Ustavu od 1974. godine. Kada je neko suveren, onda su njegovi pravni akti, Ustav i zakon, najviši. Dakle, smisao te prve faze je bio da se republika proglasi suverenom, republika koja je dotle imala svojstvo federalne jedinice, da se proglasi suverenom državom i da njen pravni poredak, Ustav i zakoni, budu prioritetni u odnosu na pravni poredak federalne države. Druga faza je bio referendum ili plebiscit. Građani, dakle *populus* ili *demos*, nosioci biračkog prava, u republici su pitani da li su za to da njihova republika bude samostalna i nezavisna država. Pošto se dobije odgovor "da", onda je sledeća, treća faza, bila deklaracija ili kako se već gde-gde zvala, rezolucija, najčešće deklaracija, o proglašenju te i te republike suverenom i nezavisnom državom. A onda je došao završni akt, kidanja, prekida svake veze sa federalnom državom Jugoslavijom i odricanja i legaliteta, legalnosti i legitimnosti federalnoj državi. To je bio završni čin u otcepljenju secesionističkih republika.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Dobro. Sad smo grubo videli faze, a ući ćemo posle u pitanja karaktera tih odluka i, na kraju krajeva, legalnosti različitih odluka u različitim fazama. Ali sada jedno među pitanje: recite mi koliko je ukupno akata kojima je ostvarivana secesija? Kad kažem "koliko je ukupno akata", mislim što onih osnovnih, što onih izvedenih. Koliko je tih, dakle, akata bilo kao predmet ocene ustavnosti Ustavnog suda Jugoslavije?

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: Samo da se dopunim kod prethodnog pitanja. Ove faze koje sam pomenuo nisu hronološki bile istovetne u svim secesionističkom republikama. One su postojale kao četiri posebna, kao četiri separatna čina. Ali u Republici Hrvatskoj, na primer, bio je inverzan redosled. Prvo je bilo referendumsko pitanje, plebiscit, pa je onda bila deklaracija o suverenosti, nezavisnosti i odluke o prekidu državno-pravnih veza.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Dobro. U konkretne stvari ćemo ići kasnije ...

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: Jeste.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: .. ali, molim vas, da pojasnite i ovo pitanje koje sam vam postavio, dakle koliko što direktnih, što izvedenih, a tu mislim samo na akte koje je Ustavni sud Jugoslavije oglasio neustavnim ...

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: Apsolutno

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: ... dakle samo na te akte mislim, ne na neke druge koje Ustavni sud nije ni raspravljao možda.

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: Pa Ustavni sud je ... Mogao bi, u prilici je, da raspravlja dokle je postojao. A to znači da je mogao da ocenjuje ustavnost akata Slovenije, Hrvatske, Makedonije. Bosne i Hercegovine već nije mogao, jer je cela stvar hronološki bila pomenjena, je li, za kasnije u Bosni i Hercegovini, uvek je sledila jedna inicijalna odluka, glavna odluka kojom se republika proglašava samostalnom i nezavisnom državom. To je, na neki način, bila ustavna odluka. Tu je bila položena ta glavna norma o samostalnosti

i nezavisnosti republike. Ta norma je za sobom povukla seriju zakona i akata koje su republike kasnije donosile, sa uporištem, više ne na republički Ustav, na svoj Ustav, nego sada sa uporištem na tu glavnu secesionističku odluku. Postojalo je desetine takvih odluka. Ja ih nisam brojao. Ali je tadašnji predsednik Ustavnog suda, gospodin Milovan Buzadžić napisao kasnije knjigu koja nosi naziv "Secesija bivših jugoslovenskih republika u svetlosti odluka Ustavnog suda Jugoslavije".

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Molim vas samo jedan trenutak, profesore Markoviću. Gospodo, hoću da vam skrenem pažnju da u ovom popisu dokaznih predmeta koji ima 53 tabulatora, pod brojem 46 je ova knjiga. To je, u stvari, jedini dokazni predmet koji nije preveden, jer je reč o prilično obimnoj knjizi. Svi dokazni predmeti, drugi, su prevedeni, a reč je o knjizi koja je zbirka dokumenata sa uvodnom raspravom, koju je priredio i koja se zove "Secesija bivših jugoslovenskih republika u svetlosti odluka Ustavnog suda Jugoslavije", znači tu su sadržane sve te odluke onako kako su objavljene u "Službenom list Jugoslavije".

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: Dakle to je ...

SUDIJA KVON: Izvinjavam se. U mom popisu postoje samo 54 dokumenta. Nemam 55 i dalje.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ: Ja imam 53. 54 je ... 54 tabulatora je ukupno. To ću pogledati, ali ja vam skrećem pažnju da je pod brojem 46 u spisku dokaznih predmeta, piše vam da je knjigu napisao Milovan Buzadžić i onda naslov "Secesija bivših jugoslovenskih republika ...". Reč je o zbirci dokumenata, dakle. Nije reč ni o kakvoj knjizi u kojoj se izražava mišljenje, već zbirka dokumenata i tu se nalaze svi dokumenti. Međutim, zbog obima, ova knjiga nije, nije prevedena. Ona se može koristiti ...

SUDIJA ROBINSON: Sada je jasno gospodine Miloševiću.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Hvala. Hvala. Možete da nas-

tavite, profesore Markoviću.

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: Dakle, poslednji predsednik Ustavnog suda Jugoslavije je napravio ovu knjigu. Ona ima ...

TUŽILAC NAJS: Izvinjavam se što prekidam. Mi smo upućeni na tabulator koji se odnosi na knjigu koja nije prevedena. Znamo da naš odsek za prevođenje po pravilu odbija prevođenje knjiga koje se prezentiraju kao jedan dokument, jer oni nemaju resurse za tako nešto. Ja nisam još video taj dokument, ali moram da kažem da u ovom trenutku ne može da dođe u obzir uvođenje tog dokumenta kao dokaznog predmeta.

SUDIJA ROBINSON: Da, slažemo se, ali vi možete da se pozivate na to.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ: U redu. Pozivaću se na to, a imajući u vidu da celu knjigu nismo smatrali racionalnim da ... Jer je zaista samo zbirka dokumenata, da se prevodi, mada ako se na ovakav način postavi, ja mogu da postavim zahtev da se cela knjiga prevede. Mnogi od tih dokumenata, oni najkarakterističniji, najbitniji za iskaz ovog svedoka, su u posebnim tabulatorima i oni su prevedeni. Prema tome, moći ćemo da uđemo u suštinu stvari na dokaznim predmetima koji jesu prevedeni.

SUDIJA ROBINSON: Gospodine Miloševiću, gospodine Miloševiću, vi znate kakav je postupak. Vi treba da identifikujete konkretne pasuse u toj knjizi i onda će prevodilačka služba da prevede te pasuse, a ne možete da ponudite knjigu u celini. Ali, mi vam, naravno, dozvoljavamo da iznosite konkretne pasuse ako je zaista potrebno.

SUDIJA BONOMI: Čini mi se da to nije neophodno. Mi možemo da čujemo lično iskustvo ovog svedoka u vezi sa odlukama koje su donete, a knjiga je, u stvari, samo pomoćni materijal, tako da nije potrebno da se cela ta knjiga prevodi. Barem se tako čini u ovom

trenutku. To je prevelik dokument. Međutim, može da se desi da kasnije stav Pretresnog veća bude drugačiji.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Upravo, gospodine Bonomi (Bonomy), sam i ja tako razmišljao i smatrao da ne bi bilo racionalno celu knjigu ... Celu knjigu da tražim da se prevede, jer je ona zbirka dokumenata. Ali ćemo ući u sadržini pojedinih dokumenata. Profesore Markoviću, koliko je takvih odluka koje su obuhvaćene u ovoj knjizi? Evo vi dajte samo svoj odgovor. Možete da pogledate i knjigu bivšeg predsednika suda Buzadžića koju imate kod sebe, koliko je tih odluka koje su oglašene neustavnim, bilo?

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: Sve te odlike, da se razumemo, objavljene su u "Službenom listu Savezne Republike Jugoslavije", odnosno tada se zvala Socijalistička Federativna Republika Jugoslavija. Dakle, sve te odluke su uzete već iz "Službenog glasnika" gde su objavljenije. Postojalo je ukupno šest takvih kapitalnih odluka u vezi sa aktima Republike Slovenije, četiri u vezi sa aktima Republike Hrvatske i jedna serija, je li, zakona, koji su kasnije i jedna i druga republika donosile. Ima ih nekoliko desetina. Ja ih verujte, nisam prebrojavao. Kad je reč o Bosni i Hercegovini, njeni akti nisu, kao što sam već kazao, boli predmet ocene ...

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: To ste objasnili.

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: ... jer Ustavni sud nije postojao, a bila je predmet ocene i republika, akt secesionističke republike koja inače ovde nije sporna. To je deklaracija o proglašenju suverenosti Republike Makedonije. Ona je bila predmet ocene ustavnosti i oglašena je neustavnom i njene odredbe su ukinute.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Recite mi ko je pokretao postupak za utvrđivanje ustavnosti ovih akata?

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: Pa najčešće su postupak, odnosno ne najčešće, nego su isključivo postupak za ocenu ustavnosti pokretali savezni organi, kao ovlašćeni predlagači. Ja sam na početku objasnio koja je razlika između ovlašćenog predlagača

za pokretanje postupka i inicijatora za pokretanje postupka. Kada postoji predlog ovlašćenog predlagača, onda je Ustavni sud bio dužan da pokrene postupak. To je najčešće bilo Savezno veće, to je donji dom, inače federalnog Parlamenta. Gornji dom je bilo Veće republika i pokrajina, dakle to je taj federalni dom. To je bilo savezno veće, zatim je to bilo Savezno izvršno veće. To je inače Vlada u uslovima skupštinskog sistema vlasti. U sistemu podele vlasti je to Vlada. Zatim je to bilo Predsedništvo Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije koje je vršilo funkciju kolektivnog šefa države i to je, zavisno od akta, nekad bio i savezni organ uprave. Na primer, Savezni sekretarijat za odbranu, a pokretao je i sam Ustavni sud *ex officio*, po službenoj dužnosti, postupak za ocenu ustavnosti.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: A dobro, ko je ...

SUDIJA KVON: Samo da bismo nešto pojasnili. Znači, ustavnost jednog zakona može da se dovede u pitanje čak i bez postojanja same protivrečnosti, dakle može da pokrene neki federalni organ pitanje ustavnosti tog dokumenta. Dakle, vi ste prihvatili takozvani sistem nekontrolne, apstraktno govoreći. Pogrešno je ušlo u transkript. Reč je o jednom sistemu koji potiče iz Nemačke (Germany), a to je sistem kontrole od strane Ustavnog suda, je li tako?

SVEDOK MARKOVIĆ: To je sistem takozvane "apstraktnne kontrole", kakav postoji u Saveznoj Republici Nemačkoj, u Austriji (Austria) i u Italiji (Italy). Inače, Ustavni sud Jugoslavije je i modeliran prema tim modelima Ustavnog suda Nemačke, Ustavnog suda Austrije i Ustavnog suda Italije. Dakle pokreće se postupak kada ovlašćeni predlagač smatra da je neki opšti akt neustavan ili nezakonit, nezavisno od primene njegove, konkretne. Upravo onako kako ste vi rekli. Dakle, savezni organ je bio dužan, kad je pokrenuo postupak, da navede iz kojih razloga on smatra da akt čiju ustavnost, odnosno zakonitost osporava, nije ustavan, odnosno nije zakonit. Dakle, to nije bilo samo puko pokretanje postupka, nego je on bio dužan da taj predlog snabde i razlozima i da se pri tom pozove na konkretne

članove Ustava za koji drži da su povređeni aktom, za koji drži da je neustavan.

SUDIJA KVON: Hvala, profesore.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Dakle, sad ste objasnili da su predlagači za ocenu ustavnosti i zakonitosti ovih akata bili ili kolektivni šef države, dakle Predsedništvo ili savezni Parlament ili savezna Vlada.

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: Ili savezni organ uprave.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Ili, na primer, savezno ministarstvo nadležno, odnosno tada sekretarijat savezni. A ko je činio ta tela koja su pokretala postupke, dakle Predsedništvo, Skupštinu, odnosno donji dom, kako ste rekli ili Savezno izvršno veće, ko je činio ta tela u to vreme? Sasvim konkretno u to vreme kada su pokretani ti postupci za ocenu ustavnosti i zakonitosti.

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: Kao što je poznato, Ustav Savezne Republike Jugoslavije od 1974. godine je sve savezne organe koncipirao na principu pariteta, jednake zastupljenosti svih republika i odgovarajuće zastupljenosti pokrajina. Dakle, svaka republika je imala jednak broj predstavnika u svim tim organima, pokrajine odgovarajući. Izuzetak je bilo Savezno izvršno veće, gde je rečeno, to je inače Vlada u uslovima parlamentarizma, parlamentarnog sistema vlasti, za koju je u Ustavu rečeno da će biti sastavljeno, konstituisano prema principu nacionalne ravnopravnosti naroda i narodnosti. To je bila floskula, inače Ustav od 1974. godine "za ravnopravnost nacija i nacionalnih manjina". Dakle, svi ti organi su bili formirani na paritetnom principu, a kad se tiče personalnog, ovaj, sastava, odnosno konstituisanja, tada je predsednik Saveznog izvršnog veća bio gospodin Ante Marković, predsednik Predsedništva je, mislim, bio gospodin Jović, a Savezno veće, koje je bilo taj donji dom federalnog Parlamenta, imalo je svog predsedavajućeg. On nije bio predsednik. On je samo bio *primus inter pares*. Dakle on nije bio nikakav organ koji bi imao neka posebna

ovlašćenja. On je samo bio predsedavajući u jednom kolegijalnom organu.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Dobro, to je jasno. E sad ste rekli ko im je bio na čelu, ali što se tiče strukture, reč je o ravnomernoj nacionalnoj zastupljenosti svih naroda i nacionalnih manjina, je li tako?

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: Tako je. Na primer, uzmimo Savezno veće. Svaka republika je imala po 30 poslanika u Saveznom veću, svaka pokrajina po 20, znači ukupno je imalo 220. u Predsedništvu je svaka republika imala po dva člana, svaka pokrajina po jednog. Isto kao i za Ustavni sud Jugoslavije. Dakle, princip apsolutnog pariteta, kad je reč o republikama i odgovarajuće zastupljenosti, kada je reč o autonomnim pokrajinama.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Dobro. Kako se, profesore Markoviću, u tim telima odlučivalo?

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: U Predsedništvu se konkretno odlučivalo na principu usaglašavanja stavova.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Dobro. 'Ajde da kažemo u Skupštini u ...

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: A u Skupštini se odlučivalo na većinskom principu, kada je reč o Saveznom veću. Kada je reč o Saveznom veću, odlučivalo se većinom. U posebnim slučajevima se tražila posebna većina, dvotrećinska većina. Kad je reč o saveznim organima uprave, oni su konstituisani na inoskosnom principu, tu je minisar ...

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Dobro, to je jasno. E sad, molim vas, postaviću vam isto pitanje koje sam vam postavio za odlučivanje u Ustavnom sudu: da li su Srbi ili Republika Srbija u celini, sama ili zajedno sa Crnom Gorom, s obzirom na strukturu delegata i tako dalje ili ja, na primer, mogli da imaju dominantan uticaj u telima i presudnu ulogu u donošnju odluka? Evo, na primer,

uzmimo Savezno veće, ako Savezno veće pokreće postupak pred Ustavnim sudom, da li je tu odluku mogao da ishoduje onaj faktor koji je iz Republike Srbije i zajedno sa svima iz Republike Crne Gore? **SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR:** Opet, ni teorijski to nije bilo moguće iz prostog razloga, je li, što kad se uzme ukupan broj, je li, poslanika koje je imalo Savezno veće, rekoh 220, Republika Srbija je imala 30. Bilo je nemoguće čak da čine i kvorum. Kvorum od 220 je 111. Čak i Srbija i Crna Gora da se spoje, one su 60, a kvorum za odlučivanje je 111. Ni teorijski to nije bilo moguće.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: E sada mi recite, s obzirom da ste nabrojali ko je sve pokretao inicijative, da li je Srbija, koja je takođe mogla biti ovlašćeni predlagač, pokrenula bilo koju inicijativu za ocenjivanje ustavnosti i zakonitosti ovih, ovih akata koje je osenjiavao Ustavni sud?

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: Nije Srbija nikad, niti i jedan republički organ. Desilo se, na primer, da je na predlog sudije Kristana Ustavni sud *ex officio* pokrenuo postupak za ocenu ustavnosti jednog zakona Republike Srbije i Ustavni sud je to prihvatio i *ex officio* pokrenuo postupak, ali sama Republika Srbija, ni jedan njen organ koji je tada postojao, to je republička Skupština, Predsedništvo Republike Srbije, Republičko izvršno veće, republički organi uprave, dakle sve ovlašćeni predlagači, niko nije pokretao postupak za ocenu ustavnosti ovih akata.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Dobro, a recite mi koji su razlozi ...

SUDIJA KVON: Oprostite. Da li republika može da inicira proceduru i zakon protiv saveznog zakona?

SVEDOK MARKOVIĆ: Republika je imala ovlašćenja, republički organ, da pokreće postupak za ocenu ustavnosti ako je smatrala da su njena prava povređena. Ustav Savezne Republike Jugoslavije, to sam vam pomenuo, pravio je razliku, kao što sam rekao, između

predlagača za pokretanje postupka i inicijatora za pokretanje postupka i nabrojani su, da kažem taksativno, limitativno predlagači za pokretanje postupka. Dakle, to je član 387, ja ne bih da vam ceo nabrajam, ali evo ko može, ovo šta ste me pitali. Ja gledam u tekst iako ga znam gotovo napamet, je li, zbog autentičnosti: može republička Skupština, može Predsedništvo republike, može Republičko izvršno veće, može republički Ustavni sud, može republički Javni tužilac, a sve to može i odgovarajući pokrajinski organ. Ponavljam, to je član 387 Ustava SFRJ od 1974. godine.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Ja vam napominjem da u tabulatoru 39 imate preveden Ustav Savezne Republike Jugoslavije, tako da ako bilo kome treba, može da se posluži Ustavom Savezne Republike Jugoslavije iz paragrafa 39 ... Iz ovog tabulatora 39, ali sad ću da nađem i u kom je tabulatoru, jer smo dali, mislim da smo dali i Ustav SFRJ.

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: Ja imam i kod sebe i tekst na engleskom, ako hoćete, mogu da ga pročitam.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Dobro. Ja mislim da je ovo dovoljno za odgovor.

SUDIJA ROBINSON: Samo trenutak, gospodine Miloševiću. Tabulator 39, tamo je engleska verzija Ustava. Ja pokušavam sada da pronađem član o kome je profesor govorio. To je član ...

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ: Izvinite, molim vas. Izvinite, molim vas.

SUDIJA ROBINSON: To je član 387.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ: Da, da. Ali, molim vas ...

SUDIJA ROBINSON: Ali nije tu.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ: Da, da. ustav SFRJ od 1974. godine je u tabulatoru 15. Ovo je, ovo je u ovom tabulatoru, Ustav Savezne

Republike Jugoslavije, a Ustav SFRJ od 1974. godine je u tabulatoru 15.

SUDIJA ROBINSON: Samo da to pronađem kako bih mogao polako da počnem da se upoznajem sa materijom. To je, znači, član 387.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ: Mogu li da vam pomognem?

SUDIJA ROBINSON: Da, pronašao sam. Dobro. Samo trenutak. Kad god citirate neki dokument, recite nam, molim vas, šta to tačno jeste, pre nego što pročitate relevantni pasus iz samog dokumenta. Dobro, pronašao sam to. Izvolite, nastavite.

SUDIJA BONOMI: Pre nego što to uradite. Uvodne reči tog člana su: "Svako može da inicira postupak za ocenjivanje ustavnosti i zakonitosti". To znači da to može da učini svaka privatna osoba, a ono šta sledi nakon uvodne rečenice je popis organizacija koje takođe imaju pravo da to učine.

TUŽILAC NAJS: Časni Sude, vi ste ispred mene. Ja još to nisam pronašao. Koji je tabulator?

SUDIJA ROBINSON: Tabulator 15, član 387.

SUDIJA KVON: Strana 392.

SVEDOK MARKOVIĆ: Vidite, ponovo ću se vratiti. Ova prva formulacija: "Svako može da pokrene postupak za ocenu ustavnosti i legalnosti." To je samo inicijativa. Svako može. I pojedinac i pravno lice, ali Ustavni sud nije dužan da pokrene postupak na inicijativu inicijatora. On će ceniti da li ima mesta pokretanju postupka. A ako oceni da ima, doneće rešenje da pokreće postupak. Drugi stav tog člana: "Postupak pred Ustavnim sudom Jugoslavije može da inicira", e ovo su sada ovlašćeni predlagači koji su limitativno nabrojani. Ima ih ukupno 10. Kad postoji njihov predlog, onda je Ustavni sud dužan da pokrene postupak. Ne odlučuje hoće li ili neće. On mora da

pokrene postupak.

SUDIJA KVON: Znači "inicirati" je nešto različito od "započeti"?

SVEDOK MARKOVIĆ: Sasvim. Sasvim različito u pogledu pravnog režima. Sasvim različit pravni režim za inicijativu od pravnog režima za predlog.

SUDIJA ROBINSON: Možda ćemo do kraja ovog suđenja svi moći da napišemo knjige o ustavu kao što ste ih i vi napisali, profesore. Izvolite, nastavite, gospodine Miloševiću.

SVEDOK MARKOVIĆ: Ja nisam pisao ovaj Ustav i ne mislim lepo o ovom Ustavu, samo da vam kažem.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Dobro, ali samo da razjasnimo ovo. Bez obzira da li se Ustav, da li se ... Da li Ustavni sud donese odluku za pokretanje postupka na osnovu inicijative, ceneći da je inicijativa opravdana ili na osnovu predloga za pokretanje od strane ovlašćenog organa, od trenutka kad je odluka za ocenu ustavnosti doneta, dalje postupak se uopšte ne razlikuje, je li tako?

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: Onda nema nikakve razlike. Postupak se vodi prema pravilima koja su unapred propisana. Kao i pred svakim sudom. Kao i pred ovim Sudom. Postupak je fiksiran. Čim je pokrenut, on se vodi po unapred propisanim pravilima.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Dobro. Mislim da je to sasvim jasno. Recite u najkraće, koji su razlozi navođeni u predlozima za ocenu ustavnosti ovih odluka o secesiji?

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: Pa ovlašćeni predlagači su najčešće iznosili sledeće razloge: prvo, razlog nepoštovanja principa konstitucionalizma. Dakle, republički Ustav je bio u suprotnosti sa saveznim, sa federalnim Ustavom. Zatim je to bio, to je član 206, pošto mi je gospodin Robinson rekao da se pozovem na član, to je član 206 ovog Ustava, stavovi 1 i 2. Zatim je to vrlo često bio član

270 koji je propisivao da savezni zakoni, drugi propisi i opšti akti važe na celoj teritoriji federalne države, dakle član 270. Pošto su bili donešeni akti kojim je republika bila proglašavana suverenom, samim tim suspendovana važnost federalnih zakona na njenoj teritoriji. To je takozvano pravo nulifikacije koje je republika sebi uzurpirala. Dakle, član 270 koji kaže da savezni zakoni, drugi propisi i opšti akti, obavezuju na celoj teritoriji Savezne Republike Jugoslavije. Zatim je to član 1 Ustava Savezne Republike Jugoslavije, koji definiše federaciju, koji kaže šta je federacija. Dakle, ovi secesionistički akti su kršili tu odredbu o federaciji. To je član 1, ako ste ga našli. Mi ćemo se inače verovatno, kada budemo objašnjavali, je li, sve ove akte, vratiti na njegov smisao. Zatim je to član 2 koji je utvrđivao strukturu, sastav federalne države: od kojih se federalnih jedinica sastoji federalna država. Svaka federacija, federalna država, ima takvu odredbu.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Dobro. Hvala, profesore.

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: Još ...

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Ne morate da navedete sve. Dobro i još ...

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: ... član 5 samo da kažem, koji se tiče teritorije, evo, državne teritorije.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Dakle to su uglavnom razlozi koji su navođeni u zahtevima za ocenu ustavnosti.

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: Tako je, ovlašćenih predlagača.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: E sada recite mi, a koje je razloge navodio u svojim odlukama Ustavni sud Jugoslavije kada je ove osnovne akte republika proglašavao protivustavnim i kada ih je poništavao i ukidao?

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: Ustavni sud Jugoslavije je navodio nekoliko razloga. Naj ... Uvek, gotovo, prisutan razlog je bila definicija savezne države i ustavna koncepcija federacije. Zatim je

drugi razlog, drugi razlog koji je Ustavni sud bio navodio, sastav federacije. Zatim ustavna definicija i pravni režim državne teritorije, zatim je to bio organ koji odlučuje o promeni granica, nenadležan organ koji odlučuje o promeni granica. Zatim je to član 3 bio, kojim se menja ustavni status republike i najzad, to je ceo poslednji odeljak Ustava koji utvrđuje takozvani "revizionni postupak", postupak za promenu Ustava obuhvata odredbe članova 398 - 403. Evo na šta se svodila argumentacija Ustavnog suda kada je reč, najpre, o koncepciji federacije. Koncepcija federacije je utvrđena u članu 1 Ustava Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije i u odeljku 1 osnovnih načela. I tu je rečeno, u članu 1, da je "Socijalistička Federativna Republika Jugoslavija ...

prevodioci: Molimo da čitate sporije.

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: Ja mislim da to postoji kao prevod. Dobro, "Socijalistička Federativna Republika Jugoslavija je", ja mogu i da ne čitam, "savezna država, zasnovana na dobrovoljnom ujedinjenju naroda i njihovih socijalističkih republika, kao i socijalističkih autonomnih pokrajina Vojvodine i Kosova koje su u sastavu Socijalističke Republike Srbije, zasnovana na vlasti i samoupravljanju radničke klase i svih radnih ljudi i socijalistička, samoupravna, demokratska zajednica radnih ljudi i građana, ravnopravnih naroda i narodnosti." Dakle, ovo je jedna vrlo ideologizovana definicija države, ali postoji i jedno stabilno jezgro u njoj, a to je: da je federacija, federalna država suverena i da je razlog federacije višenacionalnost zemlje. Dakle, svaki je narod dobrovoljno ujedinjen u tu saveznu državu i ta je savezna država po svojoj strukturi višenacionalna. Federacija, prema ovom članu, prvom, nije mehanički sklop suverenih republika. Nisu se suverene republike odrekle svoje suverenosti u korist savezne države, a ostali trajni posednici suverenosti. Naprotiv, federacija je ta koja je jedina suverena. Dakle, federacija je savezna država. Ona ima kvalitet države i spolja i unutra. U odeljku 1 osnovnih načela je navedeno zašto je Jugoslavija federacija. Ona je federacija zato što je višenacionalna

država i što je nacionalno pitanje 1943. godine, kad se konstituisala kao federacija, bilo osnov za federalnu strukturu zemlje. Na drugom zasjedanju AVNOJ-a, a AVNOJ je inače Antifašističko veće narodnog oslobođenja Jugoslavije, to je, inače, ratni Parlament, koji je bio jedini centralni organ vlasti koji se formirao tokom 1941. - 1945. godine, je donesena odluka da se nacionalno pitanje Jugoslavije reši tako što bi Jugoslavija bila konstituisana na federativnom principu. Jugoslavija je bila, od kada je nastala, 1918. godine, bilo pod nazivom Kraljevina Srba, Hrvata i Slovenaca, do 1929. godine, bilo pod nazivom Kraljevina Jugoslavija od 1929. godine do 1941. godine, unitarna država. Tek je 1943. godine, iako je bila višenacionalna, iako je bilo predloga još tada u toj Jugoslaviji da Jugoslavija bude konstituisana na federativnom principu, tek je 1943. godine, da bi se nacionalno pitanje rešilo na principu nacionalne suverenosti, pronađan modus za to rešenje a taj modus je bio Lenjinov princip prava svakog naroda na samoopredeljenje do otpljenja. I tu floskulu su sadržali, kako odluke AVNOJ-a, tako i svi jugoslovenski Ustavi druge Jugoslavije i onaj od 1946. godine i onaj od 1963. godine i onaj od 1974. godine. Dakle, narodi su iznutra federalizovali do tada unitarnu državu, tako što je svaki narod dobio republiku. Dakle, prvo su postojali narodi, pa su onda konstituisane republike. Drugim rečima: jugoslovenska federacija nije nastala metodom agregacije, spajanja do tada nezavisnih država, kao što su Sjedinjene Američke Države (United States of America) nastale, ili kao što je nastala švajcarska federacija ili kao što je nastala nemačka federacija. Ona je nastala metodom devolucije. To su, inače, dva poznata metoda nastanka federacija. Još ih je utvrdio Kenet Ver (Kenneth Ware) u svom klasičnom delu "Federalna vlada" (Federal Government), dakle metod agregacije i metod devolucije. Jugoslovenska federacija je nastala metodom devolucije. Prvo su narodi, pa su onda republike. Tada su, na tom drugom zasjedanju AVNOJ-a, formirane i granice između republika, s tim što je jedino Republika Bosna i Hercegovina ...

SUDIJA ROBINSON: Izvolite, gospodine Najš.

TUŽILAC NAJS: Tri stvari. Prvo, svedok govori dosta brzo. Drugo, želeo bih da primetim da iskaz sada dobijamo u nepodeljenim segmentima, suprotno od onoga šta je Pretresno veće juče tražilo. I treće, kad smo mi prvi puta videli ime ovog svedoka na listi predloženih svedoka, pozvali smo Odbranu da dostavi izveštaj eksperta. Naravno, neću da tražim da se prekine svedočenje sada kad je svedok već ovde, ali želeo bih da primetim da bi bilo mnogo, mnogo lakše baviti se ovim materijalom, da smo unapred ovog svedoka, kao veštaka, dobili izveštaj veštaka.

SUDIJA ROBINSON: Dobro. Prvo, profesore, vi govorite dosta brzo. Morate da imate na umu i prevodioce, zato vas molim da govorite sporije. Drugo, da, gospodine Najs, slažem se. Ovo svedočenje se izlaže suprotno modalitetu koji sam juče predložio. Međutim, ja lično mislim da je ovo svedočenje vrlo interesantno i pomno ga pratim. Ipak, gospodine Miloševiću, pokušajte od svedoka da dobijete odgovore koji će da budu kraći, sažetiji. To je uvek bolje. Ja moram da priznam da nisam zaustavio svedoka samo zato što smatram svedočenje veoma interesantnim, ali ovo nije način izlaganja koji ja želim na Sudu. To je možda prikladnije jednom akademskom diskursu. Dakle, profesore, molim vas da vaši odgovori budu kraći. I kad je reč o trećoj opservaciji gospodina Najs, on kaže da bi bilo bolje da je ovaj svedok bio svedok veštak i da smo dobili izveštaj od njega. Kao što smo već ranije rekli, to je stvar o kojoj odlučuje Odbrana. Ukoliko Odbrana želi ovog svedoka da dovede kao svedoka o činjenicama, onda će i Pretresno veće njegov iskaz da ocenjuje, polazeći sa tih osnova. U svakom slučaju, profesore, molim vas da vaši odgovori budu sažetiji.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ: Samo da se oko jedne stvari razumemo. Oko ovog trećeg, gospodine Robinson, nesumnjivo je da bi profesor Marković bio najbolji veštak, jer on je najbolji konstitucionalista na prostorima nekadašnje Jugoslavije i to je opšte priznata stvar. O tome ne može čak ... To se ne može dovoditi u pitanje u stručnoj

javnosti. Međutim, ja imam u vidu ono šta sam sa njim raščistio na samom početku kada sam postavio teme o kojim će svedočiti. On je neposredni učesnik svih ovih događaja i sa tog stanovišta dragocen i kao svedok koji je učestvovao u svim ovim događajima. Znači svedok o činjenicama. Drugo bi bilo da on nije učestvovao ni u čemu i da sad samo koristimo njegovo akademsko zvanje. Međutim, on je i učesnik i u tom smislu je njegovo svedočenje bogatije. A s druge strane, s obzirom da je to zaista najbolji konstitucionalista koji može da govori o jugoslovenskim pitanjima, svako ima prilike da mu postavi bilo kakvo pitanje, a njegovi odgovori su do te mere transparentni i proverljivi, da se uvek mogu ceniti, zaista i sa stanovišta pune kompetentnosti koju bi mogao da ima bilo koji veštak. To mu, naravno, nije sigurno ... To što je i činjenični svedok, a istovremeno ekspert za svoj posao, nije mana, nego, pretpostavljam, vrlina i ubrzava efikasnost saznavanja činjenica i razjašnjavanja pitanja.

SUDIJA ROBINSON: Kada je reč o tome da on svedoči i o nekim činjenicama, mislim da ste vi mogli da ga ponudite Tužilaštvu kad su oni tražili eksperta.

TUŽILAC NAJS: Časni Sude, u stvari, ovde smo suočeni sa jednom dosta ozbiljnom poteškoćom. Ukoliko o bilo kom od ovih pitanja, ekspertskih pitanja, na kraju bude trebalo da se odlučuje i ja ne pristajem na tezu da o pitanjima pokrenutim do sada treba odlučivati, ali ako do toga dođe, onda će da se postavi pitanje da li svedočenje kom nije prethodio izveštaj eksperta, da li takvo svedočenje može da se smatra svedočenjem eksperta. Vi se sigurno sećate da je profesor Kristan sprečen da svedoči kao ekspert u jednom pitanju o kom će verovatno trebati da se odlučuje i za koji još treba da dobijemo dokaze, jer zasada nemamo dovoljno dokaza o tom pitanju. Dakle, iako ja neću sada da zaustavim svedočenje ovog svedoka, moram da kažem da je status njegovog iskaza nešto o čemu tek treba da se razgovara. Ja se sigurno ne slažem sa karakterizacijom ovog svedoka koje je sada izneo optuženi. Time ću da se pozabavim prilikom unakrsnog ispitivanja, ali u svakom slučaju, pre ili kasnije će da se

postavi pitanje da li je njegov iskaz pred vama, iskaz eksperta na koji vi možete da se oslonite i mislim da će možda odgovor na to pitanje da bude "ne".

SUDIJA ROBINSON: U redu. Mi smo razmotrili poređenje između ovog svedoka i položaja svedoka Kristana i to je nešto šta imamo na umu.

SUDIJA BONOMI: Ja bih želio da pitam dve stvari. Gospodine Najs, profesor Kristan nije mogao da svedoči o onim pitanjima u kojima je ličeno učestvovao. Da li je to ono šta tvrdite?

prevodioci: Tužilaštvo nije uključilo mikrofon.

TUŽILAC NAJS: Da, on je učestvovao u nekim pitanjima u vezi sa Kosovom.

SUDIJA KVON: I to kao veštak.

TUŽILAC NAJS: Svedok veštak.

SUDIJA BONOMI: Međutim, možda bi trebalo praviti razliku između karaktera njegovog iskaza. Možda se njegov iskaz mogao podeliti u dva dela: prvo, svedočenje veštaka, eksperta. Dakle onaj deo, one teme o kojima je morao da istražuje i drugi deo, svedočenje o onim događajima u kojima je učestvovao, kao što je to slučaj i sa ovim svedokom.

TUŽILAC NAJS: Da, da dozvoljeno mu je da svedoči, ali mu nije dozvoljeno ...

SUDIJA BONOMI: Pa možda ta razlika u to vreme nije konstatovana. Ne znam da li će to kasnije moći da se razreši, ali s takvom razlikom možda je on mogao da svedoči o tome.

TUŽILAC NAJS: Mi smo pokušali sve metode da bi mu se omogućilo da on govori o tome i on se te teme dotakao još dva ili tri puta.

SUDIJA BONOMI: Hvala. Moje drugo pitanje upućeno je profesoru. Koncept sadržan u teoretskim osnovama za uspostavljanje Republike Jugoslavije, koncept prava nacije na samoopredeljenje do otcepljenja je koncept koji baš najbolje ne shvatam. Možete li malo da elaborirate? Možete li da mi objasnite što se tačno misli pod izrazom "pravo nacije na samoopredeljenje" u kontekstu u kom imamo nekoliko nacionalnih grupa koje zajedno žive u jednoj suverenoj državi?

SVEDOK MARKOVIĆ: Ja ću se potruditi da govorim sporije, a da govorim i jezgrovitije, ali sam mislio zbog toga da upoznam što plastičnije Sud sa stvarima, pa sam zato bio malo opširan. Inače, mogu ja i vrlo kratko da kažem. Šta se podrazumeva? Podrazumeva se pravo svake nacije na sopstvenu republiku. Dakle, umesto da postoji jedna višenacionalna unitarna država, sada svaka od konstitutivnih nacija, a kad je nastala federalna država 1943. godine na drugom zasedanju AVNOJ-a, dobija svoju republiku koja nosi ime po većinskoj naciji. Izuzetak je Bosna i Hercegovina u kojoj ni jedan od konstitutivnih naroda nije imao apsolutnu većinu i zato se ona i konstituisala kao republika po istorijskom principu, pošto u tim granicama postoji još od Berlinskog kongresa (Berlin Congress). Inače da nastavim zašto se Ustavni sud pozivao na član 1. Zato što je Ustavni sud smatrao i u tome ja vidim neposrednost, jer u svemu tome sam ja učestvovao. Znam argumentaciju. Dakle, Ustavni sud je smatrao da su nosioci prema članu 1 prava na samoopredeljenje konstitutivni jugoslovenski narodi. Konstitutivnih jugoslovenskih naroda je bilo pet kad je nastala, kad je nastala federativna Jugoslavija, što se vidi iz grba. Grb ima pet buktinja koje se sklapaju u jedan plamen, spajaju u jedan plamen, hoteći time da se kaže da je Jugoslavija, iako je višenacionalna, jedinstvena. Tek je u Ustavu iz 1974. godine dodata šesta buktinja u grbu Jugoslavije, koja je trebalo da označi tu šestu jugoslovensku konstitutivnu naciju, to su Muslimani. Dakle, smisao

pozivanja na član 1 je da o eventualnom otcepljenju, nosioci, titulari otcepljenja, mogu biti samo pod uslovima koji su unapred propisani, po postupku koji je unapred propisan - konstitutivni jugoslovenski narod. To je što se tiče prirode federacije, kao argument. Drugi argument je bio vezan za federalnu strukturu. U članu 2 Ustava su taksoativno nabrojane svih šest federalnih jedinica. To je *numerus clausus*, određen broj. Ne može ni više ni manje. Dakle, svako istupanje jedne od republika remeti strukturu federacije koja je utvrđena u drugom članu Ustava. Zatim Ustavni sud kao argument navodio je i povredu člana 5. U članu 5 se određuje državna teritorija i kaže se da je teritorija Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije jedinstvena, a da se sastoji od teritorija socijalističkih republika. Prema tome, Jugoslavija nema neki federalni distrikt kao što ga imaju južnoameričke federacije ili Sjedinjene američke države. Njena teritorija je teritorija svih republika, svih federalnih jedinica i ona se prema članu 5, stav 4, može menjati samo ... Pardon, stavu trećem, može menjati samo uz saglasnost svih republika i obe autonomne pokrajine. Dalje, o promeni granica i to je bio četvrti argument koji je navodio Ustavni sud: mogu prema ustavu SFRJ odlučivati samo organi koji su unapred predviđeni, a to je prema članu 283 Ustava ... 283., je li, tačka četvrta, savezno, odnosno Skupština SFRJ. Samo Skupština SFRJ može odlučivati o promeni državnih granica, jer se secesijom menjaju i državne granice. A konkretno, u ime Skupštine SFRJ, o tome odlučuje Savezno veće, to je taj donji dom federalnog Parlamenta, prema članu 285, tački šestoj saveznog Ustava. I najzad, svaka promena materijalne ustavnosti, promena koncepcije federacije iz Ustava, promena strukture federacije, promena državne teritorije, neovlašćeni organ koji je odlučivao o promeni državne teritorije, svaka, dakle takva materijalna promena ustavnosti, znači menjanje Ustava suprotno revizionom postupku, suprotno postupku koji je predviđen za promenu Ustava, a on je utvrđen u članovima 398-403. Dakle, Ustavni sud je smatrao da su i svi ti članovi bili povređeni. I, najzad, samo to nije bila sfera ispitivanja Ustavnog suda, secesionističkim aktima su se, na kraju, povređivali i ustavi tih republika koji su se odvajali od Jugoslavije. Svaki od tih ustava, da ne nabrajam konkretno članove i Hrvatske i Bosne i Hercegovine, imao je sledeće

dve odredbe? Prema jednoj, ta republika ...

SUDIJA ROBINSON: Profesore, došli smo do uobičajenog vremena za pauzu. Gospodine Miloševiću, kad nastavimo želeo bih da se iskaz nastavi po sistemu pitanje-odgovor, jer ovo ipak nije predavanje na univerzitetu. Iskaz će da bude puno razumljiviji ukoliko vi postavite kratko pitanje i dobijete kratak odgovor profesora.

TUŽILAC NAJS: Još dve stvari o proceduri. Nadam se da to neću morati ponovo da pokrećem. Odgovor optuženog od pre nekoliko minuta je sasvim u skladu sa činjenicom da on zna da je ovo ekspert koga on predstavlja kao svedoka o činjenicama, jer svedočenje koje smo mi do sada od njega čuli je, očito, ekspertiza. Druga stvar, govori o Ustavu iz 1974. godine, Ustavu kog on nije pisao, je svedočenje o činjenicama. Prema tome, ja ću da učinim sve što mogu da obradim njegovo svedočenje i možda ćemo po završetku svedočenja moći da vodimo debatu o tome da li je on ekspert ili svedok o činjenicama.

SUDIJA ROBINSON: Da. Sada ćemo da napravimo pauzu od 20 minuta.

(pauza)

SUDIJA ROBINSON: Gospodine Miloševiću, izvolite, nastavite sa pitanjima koja želite da postavite, ali na koja će da uslede kratki odgovori, kad god je to moguće. Ne želimo univerzitetska predavanja.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Shvatam, gospodine Robinson, međutim molim vas da imate u vidu da je moje pitanje bilo koje je razloge navodio u svojim odlukama Ustavni sud Jugoslavije i da je profesor Marković jednostavno morao da iznese te razloge, jer je vrlo bitno koje je razloge navodio. Profesore Markoviću, da li ja mogu dobro sada da konstatujem kad ste vi izneli ove razloge, da se radi o četiri grupe razloga? Naime da se radi o razlozima koji se tiču

konceptije federacije, dalje, razlozima strukture federacije, kako ste objašnjavali, razlozima koji se tiču teritorije Jugoslavije i razlozima koji se tiču nadležnosti onoga ko donosi odluke. Da li je to, otprilike ... Da li su to te, da li se radi o te četiri grupe osnovnih razloga koje uzima Ustavni sud u donošenju odluka o neustavnosti ovih akata?

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: Apsolutno, s tim što je u vezi sa federacijom i prekvalifikacija u secesionističkim aktima ustavne definicije ...

prevodioci: Mogu li govornici da uspore.

SUDIJA ROBINSON: Profesore, prevodioci mole da usporite, a isto to važi i za gospodina Miloševića.

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: To su bili razlozi kojima se priključuje u vezi sa federacijom i prekvalifikacija u secesionističkim aktima ustavne definicije republike, a s obzirom da su time promenjene materijalne odredbe Ustava na način koji Ustav nije predvideo za sopstvenu promenu, onda su povređene i odredbe člana 398 do 403 Ustava. Dodao bih samo, jer sam tu bio prekinut, da su tim secesionističkim aktima povređeni i sopstveni ustavi secesionističkih republika, naročito dve njihove odredbe: jedna koja kaže da je svaka od tih republika u sastavu federacije, jugoslovenske federacije i druga koja kaže da je teritorija te republike sastavni deo jedinstvene teritorije federacije.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Hvala. Molim vas pojasnite mi sada, s obzirom na ovaj vaš odgovor koji se odnosio na osnovu jugoslovenskog federalizma, gde ste govorili o tome da je reč o činjenici da je višenacionalni sastav, znači i pravo naroda na samoopredeljenje, da je to osnova jugoslovenskog federalizma. Vi ste pojasnili da je pet naroda u Ustavu bilo definisano kao narodi jugoslovenski, dakle Srbi, Hrvati, Slovenci, Makedonci i Crnogorci, a onda kasnije, posle nekoliko decenija i šesti je dobio takvu konstitutivnu kvalifikaciju - Muslimani, je li tako?

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: Tako je.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: E recite mi sada kakav je bio položaj srpskog naroda u Hrvatskoj? Da li je on u svim Ustavima Hrvatske imao položaj naroda, konstitutivnog naroda ili položaj nacionalne manjine? A onda kakav je bio ... U redu, postaviću vam posle toga sledeće pitanje.

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: Još na drugom zasjedanju AVNOJ-a je utvrđen ključ za federalizaciju Jugoslavije, princip za federalizaciju Jugoslavije. Nabrojani su konstitutivni narodi. Srpski narod je konstitutivan narod, živeo on u Republici Srbiji ili u nekoj drugoj republici. Prema tome, on je konstitutivan narod, kao što je obrnuto - hrvatski narod je konstitutivan narod u bilo kojoj republici da živi, makedonski isto, *vice versa*, za svaki to važi. Prema tome, srpski narod je i u Hrvatskoj gde je imao značajan broj pripadnika i u Bosni i Hercegovini bio konstitutivni narod. Šta više, ustavna definicija Republike Hrvatske i Republike Bosne i Hercegovine izričito kaže da je Republika Hrvatska država hrvatskog i srpskog naroda, a Ustav Republike Bosne i Hercegovine kaže da je Bosna i Hercegovina država muslimanskog, srpskog i hrvatskog naroda. Dakle nije imao ... Ne može konstitutivni narod imati položaj nacionalne manjine, jer on nigde nije realizovao pravo na državu, osim u federalnoj Jugoslaviji.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: A kako se izražava to pravo na samoopredeljenje srpskog naroda u Republici Hrvatskoj, na primer, ili, na primer, u Republici Bosni i Hercegovini u pogledu ustavnog tretiranja njegovog prava?

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: Pravo na samoopredeljenje se izražavalo prvo tako što se vodilo računa o nacionalnoj pripadnosti prilikom sastava organa u Hrvatskoj i organa u Republici Bosni i Hercegovini. Dakle, vodilo se računa da sastav tih organa odražava nacionalni sastav tih republika. Prema tome i tu je dolazila do izražaja konstitutivnost. Ali je konstitutivnost naročito provocirana činom samoopredeljenja republike kao takve, kao teritorije, a ne

samoopredeljenjem konstitutivnog naroda koji je jedini titular tog prava. Dakle, narod, živa bića su titular prava, a ne mrtva teritorija.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Dakle, teritorija nije mogla biti, dakle, nosilac prava na samoopredeljenje, već samo narod, prema Ustavu. Ja govorim o Ustavu, ne o vašem uverenju.

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: Upravo i ja govorim o Ustavu i govorio sam o AVNOJ-u, ali se bojim da opet ne dobijem prigovor da držim predavanja. Na drugom zasedanju AVNOJ-a nije bilo republika. Bilo je samo konstitutivnih naroda. Da bi ti narodi realizovali tu svoju nacionalnu suverenost, oni su konstituisani u republike, ali nije postojalo puno poklapanje republike sa etničkim kriterijumom, kad je reč o Bosni i Hercegovini, na primer, Hrvatskoj. Etnička homogenost je postojala u najvećoj meri kod Slovenije i u velikoj meri kod Makedonije, s obzirom da su Albanci, koji čine znatan broj stanovništva Makedonije, nacionalna manjina. A nacionalna manjina nema pravo na samoopredeljenje, jer se ona već samoopredelila, ima svoju nacionalnu državu.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Dobro. Sada ćemo preći na ...

SUDIJA ROBINSON: Gospodine Miloševiću, sudija Bonomi ima pitanje.

SUDIJA BONOMI: Počeo sam ovo sada mnogo bolje da shvatam, profesore. Jedno pitanje bi nam dalje pomoglo, odnosno odgovor na to pitanje: koji bi bio mehanizam za jednu nacionalnu grupu da se otcepi?

SVEDOK MARKOVIĆ: Mehanizam ... Inače je pravo na otcepljenje bilo uključeno u pravo na samoopredeljenje, na osnovu člana, pardon, na osnovu odeljka prvog, Osnovnih načela. Samo da vas malo upoznam sa Ustavom. Ustav od 1974. godine imao je dva dela. Jedan deo su bila "Osnovna načela", drugi su bile "Norme". Ta Osnovna načela su bila idejni vodič ...

SUDIJA BONOMI: Ne. Dozvolite samo da vas prekinem pošto je reč o vrlo konkretnom pitanju i radije bih da mi date jedan jednostavan odgovor. Ja mogu da shvatim kako republika može da pokuša da se otcepi, može da ima mehanizam za otcepljenje: da održi plebiscit da bi otkrila kakve su želje naroda i da pokuša da se otcepi, čak i ako je to kršenje Ustava, na neki način, ali na taj način se priznaje volja naroda u tom entitetu, toj republici. Mene interesuje kakav bi bio mehanizam za nacionalne grupe koje su razbacane po različitim republikama, ako žele da izraze svoju želju da se otcepe? Na koji način je to predviđeno sa stanovišta SFRJ? Da li je ikad bilo moguće da dođe do otcepljenja nacionalne grupe?

SVEDOK MARKOVIĆ: Je l'? Ah, dobro je ... Prvo, Ustav je predvideo i pravo na otcepljenje. Moguće je bilo otcepljenje, ali on nije konstitucionalizovao pravo, nije predvideo norme u normativnom delu kako bi otcepljenje teklo. Bilo je moguće otcepljenje prema istom onom mehanizmu, pravnom, po kojem je moguća promena Ustava. Dakle prvo dogovor između republika, a onda menjanje Ustava. Tu bi se promenila i definicija federacije, tu bi se promenila i struktura federacije i granice. Dakle, moguće je otcepljenje, ali po revizionom postupku, po postupku za promenu Ustava.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Profesore Markoviću ...

SUDIJA BONOMI: Hvala.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Profesore Markoviću, sada bih želeo da se pozabavimo nekim najvažnijim argumentima iz najvažnijih odluka Ustavnog suda Jugoslavije, u vezi sa donošenjem i njegovim radom i donošenjem odluka o proglašavanju neustavnim određenih akata secesije. Vama, gospodo, skrećem pažnju da se ovde ... Da ću se sada pozabaviti odlukama koje su u tabulatorima od 20 do 29. Profesore ... Da bih bio konkretan i da bih uvodio ovo kao dokazne predmete, dakle uzimam dokazni predmet u tabula-

toru 20, gde je data fotokopija "Službenog lista Jugoslavije". To je glasilo u kojem se objavljuju pravni akti Jugoslavije i imamo, dakle, u tabulatoru 20 odluku Ustavnog suda Jugoslavije koju on upućuje Skupštini Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije. Profesore Markoviću, da li imate pred sobom taj tabulator?

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: Imam.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Ja ću vam citirati neke delove ove odluke i u vezi s tim postaviti pitanja. Na samom početku se kaže da je: "Ustavni sud" i nije važno, čitam broj sednice i broj akta "ocenio da je Skupština SFRJ aktom Saveznog veća Skupštine SFRJ pokrenula pred Ustavnim sudom Jugoslavije, kao ovlašćeni predlagač u smislu člana 389, stav 2, tačka 1 Ustava SFRJ, postupak za davanje mišljenja o tome da li su amandmani na Ustav Slovenije u suprotnosti sa Ustavom SFRJ". Dakle, ovde se utvrđuje da je ovlašćeni organ, a u ovom slučaju Skupština SFRJ, pokrenula pred Ustavnim sudom pitanje ustavnosti amandmana na Ustav Slovenije. Da li je to utvrđeni ustavni postupak? Da li u tome ima bilo kakve povrede postupka u pogledu pokretanja postupka?

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: Nema nikakve. Ovlašćeni predlagač iz člana 387 je pokrenuo postupak. Ovde je reč o specifičnoj oceni ustavnosti, jer kad je reč o ustavu republike, on nije imao obavezu da bude u saglasnosti sa federalnim Ustavom, što je inače nonsens za federalnu državu. U svakoj federalnoj državi, federalni poredak je nadređen, pravno nadređen federalnom poretku federalne jedinice. Dakle ovde je samo postojala zabrana suprotnosti, a ne obaveza saglasnosti i Ustavni sud je cenio jesu li amandmani, ovi nabrojani, Republike Slovenije na Ustav Slovenije u suprotnosti sa federalnim Ustavom.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Hvala. E sad vidite, ovo drugo poglavlje, u stvari, je praktično dugački jedan tekst odluke i ja ću preskočiti najveći deo tog teksta, jer bi nam uzelo neprimereno veliko vreme, dugo vreme i citiraću samo par citata pred kraj četvrtе tačke u ovom drugom delu. Inače je to i pred kraj same odluke. Pred

kraj četvrte tačke, četvrti pasus, od kraja četvrte tačke prema gore, ako možete da nađete ... Citiraću vam: "Polazeći od navedenih odredaba Ustava SFRJ", jer on navodi odredbe i tako dalje. Navodi odredbe da je Ustavom i tako dalje "da o promeni granica Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije odlučuje Skupština SFRJ", da "odluku o tome donosi Savezno veće Skupštine SFRJ" i onda kaže: "Polazeći od navedenih odredaba SFRJ, Ustavni sud Jugoslavije smatra da je uređivanje pitanja postupaka u vezi sa ostvarivanjem prava na samoopredeljenje, uključujući i pravo na oцепljenje, stvar Ustava SFRJ, a ne Ustava republike. O ostvarivanju tog prava, prema shvatanju Ustavnog suda Jugoslavije, može se odlučivati samo zajednički, saglasnošću svih socijalističkih republika i autonomnih pokrajina". Da li ste našli taj citat?

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: Jesam.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Da li je tu ovakovo mišljenje Ustavnog suda striktno u skladu sa Ustavom Jugoslavije?

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: Apsolutno i to je pitanje koje mi je uvaženi ...

SUDIJA ROBINSON: Samo trenutak. Gospodine Miloševiću, morate da se uverite da je i Pretresno veće to našlo.

TUŽILAC NAJS: Stranica 7.

SUDIJA ROBINSON: Stranica 7. Da, izvolite, nastavite.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Dakle, ovo je poenta da Ustavni sud kaže da je to stvar Ustava SFRJ, a ne stvar ustava republika i da u ostvarivanju prava, dakle, prava na samoopredeljenje, prema shvatanju Ustavnog suda, može se odlučivati samo zajednički, saglasnošću svih socijalističkih republika i autonomnih pokrajina.

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: To je apsolutno u skladu sa svim onim šta sam govorio u vezi sa duhom i slovom Ustava SFRJ. Slovenije je, naime, u jednom od amandmana predvidela da će ona

sopstvenim Ustavom urediti pitanja i postupke u vezi sa ostvarivanjem prava na samoopredeljenje, pri čemu se pravo na samoopredeljenje redukuje na pravo na otcepljenje. Samoopredeljenje, uzima se samo jedna komponenta tog višeznačnog pojma, otcepljenje. Ustavni sud je smatrao da, doduše, postoji mogućnost realizovanja prava na samoopredeljenje, ali ono šta me je uvaženi sudija, gospodin Bonomi, pitao, samo na osnovu zajedničke saglasnosti svih elemenata federacije, svih konstitutivnih, svih konstituensa federacije, dakle, svih federalnih jedinica. Ovo nije ništa novo. To je još pre više od 100 godina utvrdio kolonijalni sekretar, kada je Nova Škotska (New Scotia) htela da se otcepi od Kanade (Canada). Zatim je to utvrdio engleski Parlament (House of Commons) kada je Zapadna Australija (Western Australia) 1934. godine htela da se otcepi od Australije. I, na kraju, to je isto utvrdio i američki Vrhovni sud (US Supreme Court) u poznatoj odluci *Texas vs. White*, donesena isto 1868. godine. Prema tome, moguće je otcepljenje, ali saglasnošću svih i po postupku koji je unapred bio propisan, a ne jednostranim aktom jedne od federalnih jedinica.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Pa ja vam čitam dalje sada odluku, znači samo kratke citate iz nje: "To je zbog toga što je uređivanje pitanja i postupaka u vezi sa ostvarivanjem prava na samoopredeljenje, uključujući pravo na otcepljenje, zahteva uređivanje takvih pitanja i postupaka koji se tiču ne samo jednog naroda, odnosno jedne socijalističke republike, već svih njih zajedno u Socijalističkoj Federativnoj Republici Jugoslaviji, kao njihovoj zajedničkoj državi. Naime, uređivanje pitanja i postupaka u vezi sa ostvarivanjem prava na samoopredeljenje, uključujući i pravo na otcepljenje, zadire u pitanja i postupke koji se tiču sastava Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije i njenih granica, unutrašnjih međusobnih materijalnih i drugih odnosa u Jugoslaviji i njenog međunarodnog položaja kao člana međunarodne zajednice i prava materijalnih i drugih obaveza utvrđenih međunarodnim ugovorima koje je zaključila Socijalistička Federativna Republika Jugoslavija". Dakle, jesu li to sve razlozi koji potvrđuju da je apsolutno bilo

nemoguće bez jedinstvenog, odnosno zajedničkog dogovora svih naroda, odnosno svih republika u federaciji i promenom Ustava Jugoslavije, ostvariti na legalan način ovo?

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: To su, dakle, ta četiri razloga, dakle, jednostranim aktom otcepljenja povređuju se odredbe o sastavu federacije, o državnim granicama federacije, materijalni odnosi u federaciji između njenih federalnih jedinica i prava i obaveze iz međunarodnih ugovora i međunarodni položaj federalne države.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Da li je, dakle, bilo moguće da dođe do otcepljenja, pod uslovom da se sprovede postupak na koji ukazuje Ustavni sud?

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: Apsolutno. Bilo je moguće da dođe do otcepljenja, ali ne jednostranom odlukom onog ko se otcepljuje, ma kakvom većinom ta odluka bila donesena na plebiscitu. Potrebno je da se na osnovu te odluke pokrene postupak dogovaranja sa drugim federalnim jedinicama i, na kraju, promena federalnog Ustava. Isto je to utvrdio i kanadski Vrhovni sud (Constitutional Court of Canada) u svom savetodavnom mišljenju u vezi sa otcepljenjem Kvebeka (Quebec) 1998. godine.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Dakle, kanadski Vrhovni sud postupka potpuno na identičan način deceniju posle ovoga šta se dešava u Jugoslaviji 1989. godine?

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: Pa to je zbog toga što je priroda federalne države jedna te ista, bila federacija u Africi (Africa), u Aziji (Asia), u Evropi (Europe), u Australiji (Australia), federalna država je uvek jedno te isto. Njena politička i pravna konstitucija je uvek ista.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ: Dobro. Hvala, profesore Markoviću. Neću se dalje zadržavati na ovom dokaznom predmetu. Pretpostavljam, gospodine Robinson, pošto ste rekli da pojedinačno uvodim dokazne predmete, želim da se ovo uvede kao dokazni predmet, ova odluka Ustavnog suda Jugoslavije u tabulatoru 20, posebno ovo šta

sam citirao. Imate je prevedenu na engleski jezik. Pretpostavljam da nema smetnji da se uvede?

SUDIJA ROBINSON: Da.

TUŽILAC NAJS: Možda je to već uvedeno kao dokazni Predmet, kao 526, tabulator 6. Možda je to dupliciranje, ali to je sada pitanje o kome treba da odluči Pretresno veće. Ja ne ulažem prigovor.

SUDIJA ROBINSON: Neuobičajeno, ali vi ste sada uspeli da budete brži od sudije Kvona (Kwon).

TUŽILAC NAJS: Pa to mi je ne tako česta čast, ali ovo je isključivo zahvaljujući nečemu što je postigla gospođa Diklić (Diklich), a ne ja.

SUDIJA ROBINSON: Dakle, to je već uvedeno kao dokazni predmet. Daćemo broj celoj ovoj fascikli i onda ćemo kasnije da se bavimo dokaznim predmetima.

SUDIJA BONOMI: Da li ja mogu da postavim pitanje profesoru? Koje je bilo konkretno pitanje koje je pokrenuto u ovoj odluci? Bilo je nekoliko zakona koje je republika donela, usvojila i za koje je rečeno da su protivni Ustavu. Koji je bio najozbiljniji od njih? Možete li da nam objasnite koji je od njih bio najviše u suprotnosti sa Ustavom?

SVEDOK MARKOVIĆ: Ovde je reč ...

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ: Izvinjavam se, izvinjavam se, gospodine Bonomi, ovde je pokrenut postupak za davanje ... Kod Ustavnog suda na amandmane od 9 do 90 na Ustav Slovenije. To se vidi u ovom prvom poglavlju odluke Ustavnog suda, na samoj ... U prvom pasusu pod tačkom 1. Prvom poglavlju pod tačkom 1.

SUDIJA BONOMI: Ali to nije bilo pitanje proglašavanja nezavisnosti ili suvereniteta. Ovde je reč o konkretnim zakonima koji su doneti i

koji su proglašeni neustavnim. Ono šta ja želim da ustanovim, od ovih 9 do 90 zakona ili amandmana, koji od njih je bio najznačajniji?

SVEDOK MARKOVIĆ: Vidite tu je, kako ste lepo rekli, bilo je mnogo amandmana i nekoliko njih je bilo u suprotnosti, prema oceni Ustavnog suda, sa saveznim Ustavom. Međutim, teško je stepenovati, znate, neustavnost. Sve što je neustavno, za pravnika nije valjano. Pa tako je i teško stepenovati i ove oblike neustavnosti. Međutim, sigurno je najflagrantnija povreda saveznog Ustava odredba amandmana 48 na Ustav Republike Slovenije, koji je predvideo da sama Republika Slovenija u svom Ustavu uređuje pitanja i postupke u vezi sa ostvarivanjem prava na samoopredeljenje. Dakle sama će Slovenija urediti pitanje secesije od Jugoslavije, a to je isključivo *materia constitutionis* federalnog Ustava. To je isključivo materija federalnog Ustava. Inače, Ustavni sud naše ...

SUDIJA BONOMI: Profesore, ali gde se to pominje u ovoj odluci? U ovoj konkretnoj odluci gde se to pominje? Gde mogu da nađem izjavu Ustavnog suda u kojoj se tvrdi da je taj zakon neustavan?

SVEDOK MARKOVIĆ: Ne zakon, nego amandmani, nego amandmani. Ustavni amandmani. Evo koji je: to je tačka 4, pasus 10: "Polazeći od izloženog" stoji "Ustavni sud Jugoslavije smatra da su odredbe tačke 1, alineja 3, amandmana 48 i tačka 4, alineja 1, amandmana 72 na Ustav SR Slovenije u suprotnosti sa Ustavom SFRJ". Znate ...

SUDIJA BONOMI: Vidim to. Ali kako ja sada mogu da nađem o čemu je bio taj amandman? Gdje mogu da nađem taj amandman? Šta se predlaže u tom amandmanu? Kako to da nađem?

SVEDOK MARKOVIĆ: Evo, ali opet uz izvinjenje da ne držim predavanje, nego da odgovaram na vaše pitanje. U tački 1 ove odluke Ustavnog suda je opisano ko je pokrenuo postupak. To je ovo "I". U "II", u tački 1 je opisano kojim se razlozima rukovodio onaj ko je pokrenuo postupak. A ...

SUDIJA BONOMI: Ono šta ja pokušavam da ustanovim je šta je to što je, u stvari, osporavano? Koji je to bio zakon, odnosno amandman na zakon koji se osporava? Jedan primer je, na primjer, uzimanje ovlašćenja da se proglašava vanredno stanje. Ja to vidim u dokumentu. Ali ono šta ste vi opisali kao amandman 48, ja ne vidim kako izgleda taj amandman. Ne vidim taj dokument.

SVEDOK MARKOVIĆ: Pa ne vidite ga zato što nisu priloženi amandmani na Ustav Republike Slovenije, a njih je mnogo, 90. Treba uz ovo, ali to bi onda bila znate kolika knjiga, da su svi amandmani na republičke ustave predloženi, odnosno priloženi.

SUDIJA BONOMI: Da, ali u prezentaciji glavnih argumenata u vezi sa Ustavom i ovim amandmanima, očekivalo bi se da osoba koja izlaže te argumente kaže: "Ovo je ono šta je Slovenija pokušala da uradi i posebno je pokušala da promeni zakon u vezi s tim i tim i ovo je najznačajnije". A pitanje principa, kada se time bavio, Ustavni sud je dao odluku a gospodin Milošević nas je uputio na tu odluku, ali to sada gubi kontekst ako se ne vidi tačno šta je bilo sporno, posebno kada vi opisujete proces koji je trajao u jednom vremenskom periodu i vrlo ste nam pažljivo objasnili da su bile četiri faze u tom procesu i da su se faze razlikovale od Hrvatske do Slovenije, recimo. Onda bi bilo interesantno da se vidi taj razvoj. U svakom slučaju, ja sam delimično razumeo i ne želim da uzimam više vremena na to.

SUDIJA KVON: Ako bih ja mogao da se nadovežem? Profesore Markoviću, da li se ova odluka bavi samo ustavnim amandmanima Slovenije i sinopsis, odnosno sadržaj tih amandmana je nešto čime se bavite u delovima 1 i 2, odnosno 2.1. i moje pitanje je: da li ima neka druga odluka Ustavnog suda koja se bavila raličitim drugim zakonima Slovenije, pored ove odluke?

SVEDOK MARKOVIĆ: Kako da ne. Kako da ne. Ja sam malopre rekao

da je u četiri faze ... Ovim je samo nagovešteno, ovim amandmanima, kuda Slovenija smera. Gde, u kom pravcu Slovenija ide. Sada tek treba da dođu ona četiri akta koja znače čin otcepljenja. Ovde je Slovenija rekla da će ona sama u svom Ustavu urediti uslove i postupak za realizovanje prava na samoopredeljenje. A tek sada dolaze akti. Ovo je bilo, pazite, 1989. godine, a aktima od 1990. i 1991. godine je izvršeno otcepljenje.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ: Gospodine Kvon, molim vas da imate u vidu da se prethodno konstatuje kojim odredbama kojih amandmana se krši Ustav i da je to sve pobrojano u odluci u ovim prethodnim delovima koje ja nisam citirao. Evo, na primer, tu kažu ... To je početak tačke 4 koju sam ja citirao samo na kraju. Ali tu piše na početku tačke četiri: "Odredbom tačke 1, alineja 3, amandmana 68 na Ustav Slovenije, utvrđeno je da Skupština Socijalističke Republike Slovenije uređuje pitanja ...

prevodioci: Može li gospodin Milošević da ponovi ovaj deo.

SUDIJA ROBINSON: Gospodine Miloševiću, pogledajte transkript. Prevodioci vas mole da ponovite ovaj citat sporije.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ: Dobro. Na samom početku tačke četiri ... Ja sam citirao na kraju ovo šao je rekao Ustavni sud. Ali on objašnjava na samom početku, kaže: "Odredbom tačke 4, alineja 3, amandmana 68 na Ustav SR Slovenije, utvrđeno je da Skupština Socijalističke Republike Slovenije uređuje pitanja i postupke u vezi sa ostvarivanjem prava na samoopredeljenje". Znači, Sud konstatuje šta je u amandmanu slovenačkom, kako je uredila Slovenija i onda ocenjuje da je to neustavno, a ja sam vam malopre citirao razloge zbog kojih Ustavni sud to smatra neustavnim, jer on samo ne kaže prosto "To je neustavno", već daje i objašnjenje zašto je to neustavno. Uostalom profesor Marković je i ponovio ta objašnjenja. Ja se nadam da je sada to potpuno jasno, jer opis odluke Ustavnog suda podrazumeva i opis amandmana koji se osporavaju: šta se u njima konstatuje, onda šta se u njima osporava i zašto su neustavni.

SUDIJA BONOMI: Da. To mi je sada jasno, gospodine Miloševiću. Međutim, dok slušamo pitanja i odgovore, teško je u isto vreme pročitati i dokument koji niste videli unapred i pronaći paragraf o kojem se govori. Da, zaista taj paragraf odgovara na pitanje, međutim trebalo nam je da prođemo dosta dugi put da dođemo do te tačke.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Dobro. Možemo, znači, da idemo dalje. Pogledajte sledeći tabulator, profesore Markoviću. To je tabulator 22. To je odluka Ustavnog suda Jugoslavije. Znači ovde imamo fotokopiju "Službenog lista", a mislim da ima prevod. Fotokopiju "Službenog lista" ... Znači "Odluka o ocenjivanju ustavnosti Deklaracije o suverenosti države Republike Slovenije".

SUDIJA ROBINSON: Tabulator 22, gospodine Miloševiću?

SUDIJA KVON: Možda 21.

SUDIJA ROBINSON: Nemamo prevod za ovo.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Ne 22, 21, 21. Da, 21.

TUŽILAC NAJS: Ako prevodioci nemaju prevode, moram da kažem da ih imam ovde, da su dostupni.

SUDIJA KVON: To je došlo kao zasebni dokument.

SUDIJA ROBINSON: Imamo li još jednu kopiju za sudiju Bonomija?

SUDIJA BONOMI: Imam. Imam.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Da bismo bili vrlo racionalni s vremenom, profesore Markoviću, ovde se ide isto onako. Ovde se govori da je Predsedništvo SFRJ i Savezno veće Skupštine, znači i kolek-

tivni šef države i savezni Parlament, u ovom slučaju su pokrenuli ...
SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: I savezna Vlada.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: ... i savezna Vlada, dakle, svi savezni organi su pokrenuli pred Ustavnim sudom postupak za ocenu ustavnosti ovog akta Republike Slovenije i onda se objašnjava šta smatra Predsedništvo SFRJ i tako dalje. I onda tačka 2, objašnjenje šta je odredbom člana 1 deklaracije urađeno, pozivom na amandmane i tako dalje i ja ću sad citirati samo delimično ili samo tačku 3 ove odluke Ustavnog suda, koja kaže: "U pismu predsednika Skupštine Republike Slovenije povodom predloga kojim je pokrenut postupak za ocenjivanje ustavnosti deklaracije, istaknuto je da nadležni organi i radna tela koji su po Poslovniku Republike Slovenije zaduženi za pripremu odgovora Ustavnom sudu, smatraju da je Deklaracija o suverenosti države Republike Slovenije akt koji je Skupština Republike Slovenije, kao demokratski, legitimno i legalno izabrano predstavništvo slovenačkog naroda i građana Slovenije, donelo na osnovu prirodnog Ustavom Republike Slovenije opredeljenog i aktima međunarodnog prava priznatog prava slovenačkog naroda na samoopredeljenje, u skladu sa ustavnim ovlašćenjima u pogledu ostvarivanja tog prava. Već sama sadržina deklaracije koja afirmiše načelo državne suverenosti i načelo primarnosti Ustava i zakona Republike Slovenije, isključuje nadležnost Ustavnog suda Jugoslavije da ocenjuje ustavnost i zakonitost pravnih akata na kojima se zasniva politički, privredni i pravni sistem u Republici Sloveniji, zbog čega se nadležna tela Skupštine Republike Slovenije, pa time i sama Skupština, nisu detaljnije upuštala u pojedine tvrdnje iznesene u predlozima kojima je pokrenut postupak za ocenjivanje ustavnosti navedene deklaracije". Dakle, šta iz ovoga vidimo, profesore Markoviću? Da li je uobičajeni postupak, dakle, bio da Ustavni sud traži od donosioca osporene odluke da se izjasni o predlogu ovlašćenog predlagača za preispitivanje ustavnosti te odluke?

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: To je sastavni deo postupka pred Ustavnim sudom. Ustavni sud, pre nego što pristupi oceni

ustavnosti, odnosno zakonitosti, traži mišljenje od donosioca akta čija se ustavnost, odnosno zakonitost osporava. Dakle on traži mišljenje, pošto je ovaj akt donela Skupština Republike Slovenije, on traži mišljenje od Skupštine Republike Slovenije šta ona kaže o navodima, odnosno o navodnoj protivustavnosti ovog akta koje je naveo ovlašćeni predlagač postupka za ocenu ustavnosti.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Pa da li iz ovoga proizilazi, pošto Ustavni sud daje njihov stav, da, u stvari, Republika Slovenija čak ne smatra Ustavni sud nadležnim da ceni ustavnost toga akta?

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: Ovo je upravo ta prva faza u otcepljenju kada se vrši takozvana nulifikacija federalnog pravnog poretka. Dakle, proglašava se pravni poredak federacije drugostepenim u odnosu na pravni poredak federalne jedinice. Dakle, ovde je Republika Slovenija otkazala poslušnost Saveznom Ustavu i saveznim zakonima i proglasila primarnost svog Ustava i svog zakona. Ona se, pri tom, nije mogla da pozove na savezni Ustav, nego se, kao što vidite, pozvala na jedno božansko pravo, na prirodno pravo. Pozvala se na Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima (International Covenant on Civil and Political Rights), a nigde nije navela konkretnu odredbu pakta koji joj daje to pravo i ...

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Izvinite što vas prekidam. A da li Međunarodni pakt može ustanoviti takvo pravo i da li Međunarodni pakt, pretpostavljam da ga znate, može da bude osnov na koji se može pozivati u ostvarivanju takvog prava?

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: Može da bude samo u ovom slučaju, pošto je reč o ustavnom pitanju, važeći Ustav. A kada je reč o paktu, on pod pravom na samoopredeljenje podrazumeva nešto sasvim drugo. Ja stalno ovde želim da istaknem da se pod samoopredeljenjem podrazumevalo još od 1943. godine, pa evo i sada, Lenjinova (Vladimir Ilyich Lenin) floskula o pravu nacije, dakle nacije, *etnie*, *etnos-a*, ne *populus-a*, nego *etnos-a* na samoopredel-

jenje, na svoju državu, do otcepljenja. Dakle i Slovenija, očigledno, to isto, ovaj, podrazumeva, a ne pravo na samoopredeljenje koje bi se vezivalo za demokratski princip, za demokratsko načelo. U međunarodnim aktima samoopredeljenje znači pravo na sopstveno odlučivanje o političkom, privrednom, socijalnom, kulturnom razvoju, a ne pravo na otcepljenje. Pravo na otcepljenje je samo jedna od komponenti prava na samoopredeljenje.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Mi vidimo na kraju ove, ove odluke da, posle svih ovih oblaštenja: "Ustavni sud, pozivajući se na Ustav" i tako dalje "doneo je odluku: 'Poništavaju se odredbe'" i tako dalje i onda se ovde vidi sastav: "Ovu odluku Ustavni sud doneo je u sastavu" i onda se kaže: "Predsednik Suda Milovan Buzadžić", to je sudija iz Bosne i Hercegovine, "sudije Hrvoje Bačić, Božidar Bulatović, Krste Čalovski, Omer Ibrahimagić, Branislav Ivanović, Pjeter Kolja, Dimče Kozarov, Ivan Kristan, Veljko Marković, Dušan Ružić i Milosav Stijović". Je li to ... I predsednik je potpisao, Milovan Buzadžić, to je 1991. godine, je li to u formalno-pravnom smislu u celini u skladu sa Ustavom Jugoslavije i pravilima po kojima radi Ustavni sud, poništena ova odluka Slovenije?

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: Apsolutno, sve odluke Ustavnog suda, odluke Ustavnog suda su konačne. One ne podležu preispitivanju nijednog organa. Za odluke Ustavnog suda važi pretpostavka ustavnosti ...

prevodioci: Molimo govornike da uspore.

SUDIJA ROBINSON: Gospodine Miloševiću, profesore, prevodioci vas ponovo mole da usporite. Vi govorite istim jezikom pa se vrlo često preklapate u pitanjima i odgovorima. Molim vas, dakle, da pravite pauze između pitanja i odgovora i da govorite sporije.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Dobro. Molim vas da pređete na tabulator 22. U tabulatoru 22 imamo Odluku o ocenjivanju ustavnosti rezolucije o ...

SUDIJA ROBINSON: Gospodine Miloševiću, imamo proceduralni problem. Nemamo prevod za ovaj dokument, pa je najbolje da se dokument stavi na grafoskop.

TUŽILAC NAJS: Ukoliko postoje neki problemi sa uvrštavanjem u spis tabulatora 21, moram da kažem da ja tu ne vidim problem. Možda je to već deo dokaznog predmeta Obrane 138, međutim taj je dokazni Predmet dosta nesređen, pa ne možemo u ovom trenutku da pronađemo odgovorajući par koji ide s njim.

SUDIJA ROBINSON: Hvala.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Molim vas stavite, profesore Markoviću, stavite na grafoskop ovu "Odluku o ocenjivanju ustavnosti deklaracije povodom nezavisnosti". Samo bih želeo da vam citiram ovu tačku 3. Naime, u ovoj odluci Ustavnog suda ... Budite ljubazni pa stavite na grafoskop ovaj deo gde se vidi tačka 3.

SUDIJA KVON: Molim profesora da gleda monitor ispred sebe. Ovako. Da.

SVEDOK MARKOVIĆ: Gospodine Kvon, izvinite, ja sam tehnički potpuno neprosvećen. Ja ovo uopšte ne umem da koristim. Ja samo ako gledam u tekst. Al' dobro, pogledaću.

SUDIJA KVON: Možete da pročitate sam dokument sa vaše leve strane, a tekst vidite i na monitoru. Molim sudskog poslužitelja da pomogne svedoku.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Profesore, pogledajte tačku 3. Samo ću kratko da vam citiram deo. Kaže se: "Odredbama člana 5 Ustava SFRJ utvrđeno je da je teritorija Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije jedinstvena i da je sačinjavaju teritorije soci-

jalističkih republika ...

SUDIJA BONOMI: Čini mi se da gledamo pogrešan deo dokumenta.

TUŽILAC NAJS: To je sa donje desne strane dokumenta. Molim da sudski poslužitelj to stavi, a nastavlja se i na sledećoj stranici.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Da li imate sad? Pogledajte levo od sebe na taj grafoskop. Videćete da li je dokument ispravno postavljen, profesore Markoviću.

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: Vidim, vidim.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Dakle, "odredbama člana 5 Ustava SFRJ utvrđeno je da je teritorija Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije jedinstvena i da ih sačinjavaju teritorije socijalističkih republika, te da se granica Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije ne može menjati bez saglasnosti svih republika i autonomnih pokrajina, a odredbom člana 285, stav 1, tačka 6, utvrđeno je da Savezno veće Skupštine SFRJ odlučuje o promeni granica Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije". Da li je to, profesore, dakle član 5 Ustava SFRJ, koji se ovde citira, osnov za poništavanje ove deklaracije?

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: Upravo to. Dakle, ne može se teritorija Savezne Republike Jugoslavije, kao federacije, menjati jednostrano, niti neformalnim postupkom. O tome može odlučiti samo nadležni organ utvrđen u Ustavu, a to je prema članu 283, tačka 4, Skupština SFRJ, odnosno, konkretno, prema članu 285, tačka 6, Savezno veće, to jest Donji dom Skupštine SFRJ.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Skrećem vam pažnju još na jedan sasvim kratak citat na samom dnu ove strane, gde se kaže kako se "navedenom deklaracijom izvršava neustavni opšti akt koji se na osnovu odluke Ustavnog suda Jugoslavije više ne može primenjivati, to prema shvatanju Ustavnog suda Jugoslavije, navedena deklaracija

ni zbog toga nije saglasna sa Ustavom SFRJ, jer Opšti akt kojim se izvršava neustavni Opšti akt, koji se više ne može primenjivati, po samoj prirodi stvari ne može biti saglasan sa Ustavom SFRJ". Dakle, ovde su svi ustavni, pravni ... Da li ima još neki bitan razlog, ali pretpostavljam da je ovo dovoljno ... Opet je sastav u kome je odlučivao Ustavni sud naveden u samoj odluci, gde se kaže: "Poništava se deklaracija povodom nezavisnosti". Citira se "Službeni list Slovenije" i naređuje da se ova odluka objavi u "Službenom listu SFRJ", a sastav sudija je objavljen 9. oktobra 1991. godine. Da li je ova odluka, profesore Markoviću, u svemu doneta u skladu sa Ustavom SFRJ?

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: Pa sve odluke Ustavnog suda su donesene u skladu sa Ustavom, jer ne može Ustavni sud Jugoslavije koji treba da bdi nad Ustavom, da brani Ustav, da štiti Ustav – da krši Ustav. Prema tome, čim je odluku doneo Ustavni sud i ona je objavljena u "Službenom glasniku", pretpostavka je ustavnosti te odluke.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Vidimo da su sudije iz Bosne i Hercegovine, iz Hrvatske, iz Crne Gore, iz Srbije, iz, koliko vidim, Vojvodine, kao ... Dakle ... Ne vidim ovde u sednici Ustavnog suda nikoga iz Slovenije. Je li to vreme kada oni nisu ... Kad neko nije hteo da prisustvuje ili zašto nema nikoga od njih?

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: Pa to je bilo ... Znete, Slovenija je formalno se otopila 8. oktobra. Za taj datum vezuje svoju nezavisnost, 8. oktobra 1991. godine i pošto više nije u sastavu Jugoslavije, ona je to protumačila da više ni njeni predstavnici nisu u sastavu saveznih organa, federalnih organa.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Dobro. Preći ćemo na tabulator 23. Imate 23(A) ...

TUŽILAC NAJS: Predlažem da se prvo pozabavimo ovim dokumentom. Optuženi je prvo rekao da je to tabulator 22. Vidimo da su tu bile oznake 22(A) i (B) i to je dovelo do prve naše zabune, jer mi smo gledali 22(B). On je gledao 22(A). U stvarnosti je situacija ovakva: ja ću možda da dobijem prevod dokumenta ove nedelje, ali

nisam siguran. Kad god dobijem taj prevod, šansa da na odgovarajući način analiziram to i sve druge materijale na adekvatan način do kraja unakrsnog ispitivanja ovog svedoka je dosta ograničena. Ja ne znam da li u ovom dokumentu postoji nešto na šta ću želeti da skrenem vašu pažnju. Ukoliko prevod stigne prekasno da ga ja temeljno proučim ili nakon što ovaj svedok završi svoje svedočenje, postavlja se pitanje trebali taj dokument da bude pred vama u celini ili će da bude bolje i efikasnije da u spis uđu njegovi odgovori. Ja u vezi s ovim dokumentom ne izražavam stav koji ide naročito na jednu ili na drugu stranu. Međutim, isti problem pojaviće se u mnogo akutnijoj verziji kada budemo imali duže dokumente. Prema tome, možda bi trebalo danas da se zauzme jedan principijelan stav u vezi s tim pitanjem. Možda bismo mogli da kažemo: "to sada nećemo da uvrstimo u spis, nego ćemo to da obradimo nekom kasnijom prilikom", tako da ako tom kasnijom prilikom, možda još tokom svedočenja ovog svedoka ili kasnije, ja želim da iznesem neke argumente u vezi s ovim dokumentom. Ako želim, recimo, da osporim njegovu prihvatljivost ili verovatnije da skrenem vašu pažnju na neke stvari na koje nisam mogao da skrenem vašu pažnju dok je svedok bio ovdje, ja to onda još uvek mogu da učinim.

(Pretrsko veće se savetuje)

SUDIJA ROBINSON: Izvolite, gospodine Kej.

ADVOKAT KEJ: Časni Sude, primetio sam da ste vi diskutovali o tome. Uvek postoji mogućnost da se svedok ponovo pozove, ukoliko bude spornih pitanja. Ovo je sada relativno mali dokument. Međutim, u timu Tužilaštva postoje ljudi koji govore jezik i koji mogu da prevode dokumente. Dokumenti ne moraju da dolaze samo službenim kanalima. To treba da imamo na umu. Oni možda već imaju prevod ovog dokumenta u svojim arhivima. Ukoliko oni žele da kažu nešto u vezi s tim, svedok može ponovo da se pozove da dođe. Odbrani je često dosta teško da prikupi sve dokumente potrebne da se odgovori na navode Tužilaštva, a koji su zasnovani

na mnogo dokumenata. Ti dokumenti dolaze iz arhiva, mi pripremamo neke naše materijale. Ponekad svedoci nose svoje dokumente sa sobom i sve bi to moglo da prouzrokuje problem.

SUDIJA BONOMI: Mene brine pitanje ponovnog pozivanja svedoka. Ja prihvatam ovo šta vi kažete u principu, međutim ne mogu da zanemarim masovno odbijanje svedoka da dođu da svedoče pred ovim Sudom. Uvek moramo da imamo na umu da bi mogle da proisteknu slične poteškoće. Ja ne znam da li je ovaj svedok jedan od onih koji su ranije odbili da svedoče pred Sudom. Međutim, ja bih mnogo radije da imamo situaciju u kojoj bismo na jedan organizovan način mogli da saslušavamo svedoke, tako da svedoci ne moraju da se vraćaju. Ja razumem ono šta je rekao gospodin Najš. Ja razumem i ono šta ste rekli vi. Međutim, na kraju krajeva, mi ovde imamo pravila koja nisu ispoštovana i čini mi se da je tužilac izneo sasvim valjane argumente.

ADVOKAT KEJ: Problem u jednom ovakvom Predmetu u kom gledamo materijale koji su na jeziku stranom za većinu nas u sudnici i zato moramo da imamo izvesno razumevanje za takvu ituciju, pogotovo kad sam optuženi radi na svom jeziku, oslanja se na svoje dokumente koje je on pribavio i koji će sasvim neizbežno uvek da budu na BHS-u. Kapaciteti za prevod koji stoje na raspolaganju unutar ove institucije su dosta ograničeni. Prevodilačka služba ne može da se nosi sa količinom materijala koji im se stalno šalje. Naravno, da se ovo suđenje odvija u jurisdikciji optuženog, njemu to ne bi bio problem.

SUDIJA ROBINSON: Da li je ovaj konkretan dokument već poslat na prevod?

ADVOKAT KEJ: Da, svi su ti dokumenti poslani na prevod. U ovoj zgradi sudi se u 60 predmeta i svi resursi ovoga Suda su pod velikim pritiskom. Obrana je ograničena na 1.000 stranica prevoda na mesec. To je jedna standardna norma. Mislim da to malo stvari

stavlja u perspektivu, kada ovako dođemo do dana u kom u toku samo tog jednog dana imamo toliko veliku količinu dokumenata i to dokumenata koji se tiču veoma važnih stvari, zato tražim razumevanje u vezi s tim. Ukoliko bude stvarnih problema koji se tiču stvarnih pitanja, onda, naravno, Tužilaštvo može da iznese svoje argumente u vezi s tim ... A ne, čini mi se da sam pogrešno rekao broj. Za odbranu Miloševića imamo 500 strana na mesec, a u drugim predmetima 250 strana. To je jednostavno pitanje resursa dostupnih ovoj instituciji. Ovaj svedok koji govori o sadržaju materijala, mi ovde imamo simultane prevodioce koji nam prenose te informacije uz pomoć kopija dokumenata koji su pred njima. Ovo je sada jedno pitanje kontakta, jedno uopšteno pitanje i iskreno govoreći, jednostavno hoću da kažem da Tužilaštvo može da se nosi sa ovim problemima. Evo čitamo delove dokumenata u zapisnik. Imali smo sličnu situaciju i ranije prilikom izvođenja dokaza Tužilaštva. I tada su neki neprevedeni dokumenti jednostavno pročitani u zapisnik.

SUDIJA BONOMI: A u čemu je problem sa predlogom da ukoliko Tužilaštvo želi kasnije nešto da kaže, da Tužilaštvo jednostavno ima pravo da to kaže, da dođe i kaže "skrećemo vam pažnju na ovaj pasus tog dokumenta, na šta vam ranije nismo mogli skrenuti pažnju, jer nismo imali prevod" ili nešto tu ne valja?

ADVOKAT KEJ: Pa oni mogu da podnesu podnesak u vezi s tim.

SUDIJA ROBINSON: To je sada predložio gospodin Najš. Meni se čini da je to sasvim razuman prijedlog.

ADVOKAT KEJ: Ali on je hteo da to ne postane dokazni predmet i to je moja poteškoća, jer ukoliko nema stvarnih problema, sudije gube jedan vredan dokaz, potencijalno vredan dokaz.

TUŽILAC NAJS: Mogu li da dodam samo dve stvari? Ukoliko budemo imali prevode dokumenata, neformalne i druge, mi to uvek dajemo

i drugima. Jedini engleski prevod ovog dokumenta koji možda postoji, gospođa Diklić to još uvek proverava, će onda da bude među dokaznim predmetima samog optuženog, dokazni predmet 138. Međutim, ti su dokumenti tako slabo organizovani da ih je jednostavno jako teško pregledati i pronaći. Druga stvar, ovaj optuženi je odabrao da se sam brani i on treba sve da ima u redu, treba sve da ima na mestu. Ne može sada da traži razumevanje za tu vrstu poteškoća. Ja bih, naravno ... Ja, naime, uvek imam priliku da iznesem argumente o dokaznim predmetima, međutim stvarnost je ta da smo mi opterećeni količinom materijala koji ide uz Odbranu. Naši resursi nisu neograničeni i bolji način i za Sud i za strane, kada je reč o neprevedenim dokumentima, je da ti dokumenti ostanu van spisa sve dok ne budu prevedeni. Prema tome, najverovatnije ćemo onda da ostavimo po strani neko vreme, kako bismo razmotrili prihvatljivost dokumenata koje sada razmatramo. Mi ćemo najverovatnije sve da uvrstimo, odnosno mi ćemo da pristanemo da se oni uvrste bez argumenata, međutim, možda ćemo želeti ipak nešto da kažemo u vezi s tim.

SUDIJA KVON: Samo da bismo imali jasnu sliku. Gospodine Kej, da li znate da ako se uzme tabulator 21 koji smo danas dobili, da li znate kada je taj dokument predat prevodilačkoj službi?

ADVOKAT KEJ: Ne, ali ću da se raspitam.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ: Gospodine Robinson, molim vas da raščistimo, da raščistimo ovu, ovu konfuziju. Gospodin Najs kaže da ja tražim razumevanje. Ja ne tražim nikakvo razumevanje. Svi su ovi predmeti dati još 9. decembra prevodilačkoj službi. Prema tome, što se tiče mojih obaveza da dam dokazne predmete za ovog svedoka, one su izvršene. Ja mogu da imam razumevanja za preopterećenost prevodilačke službe, ali ne mogu da primim nikavu primedbu da nije sa stanovišta prezentiranja dokaznih predmeta ovo učinjeno blagovremeno. I to uopšte onda nije u mojim rukama. 9. decembar je znači 30 i ... Izračunajte koliko dana, danas je 13., 35 dana od kada je ovo predato. To je mnogo više od roka koji ste vi odredili da

se moraju dati dokazni predmeti unapred. Prema tome, to je jedna stvar. A druga stvar, mislim da se uopšte ne može postavljati pitanje prihvatljivosti dokaznih predmeta. Kako se može postavljati pitanje prihvatljivosti službene zvanične odluke Ustavnog suda? Drugo je ko će šta ceniti šta u njoj piše, ali to je odluka Ustavnog suda Jugoslavije.

SUDIJA ROBINSON: Hvala, gospodine Miloševiću. Konsultovaćemo se i dati svoju odluku.

(Pretno veće se savetuje)

SUDIJA ROBINSON: Obeležićemo ga u svrhu identifikacije dok čekamo prevod.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ: Možemo da idemo dalje?

SUDIJA ROBINSON: Da, nastavite.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Dobro. Pogledajte, profesore Markoviću, tabulator 23. To je Odluka o ocenjivanju ustavnosti, to vam je pod 23(A), ustavne povelje o ustavnosti i nezavisnosti Republike Slovenije, gde već u prvoj tački može da se vidi da je savezna Vlada pokrenula pred Ustavnim sudom postupak i onda već u drugom pasusu se kaže, dakle, Savezno izvršno veće, dakle savezna Vlada smatra da su odredbe odeljka 1 ...

prevodioci: Molimo optuženog da govori sporije, jer prevodioci nemaju dokument.

SUDIJA ROBINSON: Gospodine Miloševiću, pogledajte transkript. Prevodioci vas ponovo mole da sporije govorite, jer oni nemaju taj dokument.

TUŽILAC NAJS: Da li je to 23(A) ili 23(B)?

SUDIJA ROBINSON: 23(A) ili 23(B)?

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: 23(A). Ja jednostavno nastojim da, da kratko citiram, jer bi ogromno vreme uzelo čitanje celih odluka. Pretpostavljam da nikome nije u interesu, ali ovo su zvanične odluke Ustavnog suda i svaka reč može da se citira, što se mene tiče i da se koristi svaka reč. Dakle Savezno ... U 23(A) "Savezno izvršno veće smatra da su odredbe odeljka 1 osporene povelje kojima je utvrđeno da je Republika Slovenija samostalna i nezavisna država, da u Republici Sloveniji prestaje da važi Ustav SFRJ i da Republika Slovenija preuzima sva prava i dužnosti koje su Ustavom Republike Slovenije i Ustavom SFRJ prenete na organe SFRJ, u nesaglasnosti sa odredbom člana 2 Ustava SFRJ kojom je utvrđeno da je Republika Slovenija u sastavu SFRJ i da za nju važi Ustav SFRJ." Pa onda se dalje navodi sa kojim je još odredbama Ustava nesaglasan ovaj akt Republike Slovenije. Dakle, neću sve to čitati, s tim što u tački 2 samo ovaj izvadak ću još da pročitam. Profesore, molim vas da to imate u vidu. Nekoliko redova posle početka tačke 2 kaže da su države ...

SUDIJA ROBINSON: Gospodine Najš, izvolite.

TUŽILAC NAJŠ: Zahvalan sam gospođi Diklić, jer dokument 138, tabulator 11, bi mogao da sadrži prevod na engleski ovog dokumenta.

SUDIJA ROBINSON: Hvala vam za tu informaciju, gospodine Najš.

TUŽILAC NAJŠ: I pod pretpostavkom da je to tačno, možemo odmah da damo svoju kopiju poslužitelju i može da se pogleda na grafoskopu da li je ono šta se čita zaista taj dokument.

SUDIJA ROBINSON: Izvolite, nastavite.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Ja zaista ne razumem da li neko sumnja da je ovo što se čita zaista taj dokument. Ja čitam "Službeni

list" Jugoslavije iz tog vremena. Ne razumem ovu opasku. I onda kaže ...

SUDIJA KVON: Ne, ne. To se odnosilo na nas, na sudije i ostale koji to prate na engleskom.

TUŽILAC NAJS: To sam i ja hteo da istaknem, ali nije važno.

SUDIJA BONOMI: Dokaz 138 koji ste vi pominjali, to je dokazni predmet Odbrane.

TUŽILAC NAJS: Da, to je dokazni predmet Odbrane.

SUDIJA BONOMI: Vidite, ovo je primer potpunog trošenja resursa, jer ovaj dokument uopšte ne treba da se daje prevodilačkoj službi za prevođenje, kad prevod već postoji. I ako je to trenutno stanje Odbrane, onda je to zaista jedan faktor koji dodaje probleme ovoj instituciji kada je reč o prevodima, uopšte govoreći.

SUDIJA KVON: Dokazni Predmet 138 je jedna zbirka odluka Ustavnog suda. Tu se nalazi 27, tačnije 24 odluke i one su ovde prevedene, odnosno prevela ih je prevodilačka služba Tribunala.

ADVOKAT KEJ: To je prezentirano preko svedoka Kučana. Ja nisam bio ovde u toj fazi suđenja i nemam taj dokazni predmet na raspolaganju, ali pokušavam da kroz svoje resurse nabavim taj dokument.

SUDIJA KVON: Dakle, situacija je takva da Odbrana traži od naše prevodilačke službe da dva puta prevodi isti dokument.

ADVOKAT KEJ: Ja to ne znam jer nisam bio u mogućnosti da proverim da li je to ovde prevedeno, jer to je jedan problematičan dokazni predmet.

SUDIJA ROBINSON: Hajde u svakom slučaju da nastavimo. Gospodine Miloševiću, izvolite.

prevodioci: Mikrofon

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ: Ne radi ovo ... Da se razumeno, gospodine Robinson. Ja ne razumem šta ja imam da tražim da se nešto prevodi. Pretpostavljam da je moje da predam dokazni predmet u originalnoj formi, a valjda prevodilačka služba može da ...

SUDIJA ROBINSON: Gospodine Miloševiću, suština na koju ukazuju sudija Bonomi, gospodin Najs i sudija Kvon je to da je taj dokument već dokazni predmet i već je preveden. Prema tome, nema potrebe da se ponovo daje prevodilačkoj službi na prevođenje. To je komentar koji se odnosi na organizovanje vašeg izvođenja dokaza i to je jedan komentar koji ukazuje na pogrešno organizovanje. Ali hajde da nastavimo sa ovim konkretnim dokumentom. Koje ste pitanje želeli da postavite?

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Dakle, ovde je osporena ustavnost. Profesore, molim vas da li možete da vidite u tački 2 gde se opisuje šta sve stoji u povelji, gde se kaže da su: "Državne granice Republike Slovenije međunarodno priznate državne granice dosadašnje Jugoslavije sa Austrijom, Republikom Austrijom, Republikom Italijom i Republikom Mađarskom (Hungary) u delu u kojem se ove države graniče sa Republikom Slovenijom, kao i granice između Republike Slovenije i Republike Hrvatske u okviru sadašnje SFRJ". Da li je ovo šta je objašnjeno u slovenačkom aktu na bilo kakav način bilo zasnovano na pravima koja proističu iz Ustava, iz Ustava Jugoslavije, pa čak i iz Ustava Republike Slovenije?

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: Ovo je, inače, glavni akt, kapitalni akt otepljenja Slovenije. Dakle, osnovna ustavna povelja o samostalnosti i nezavisnosti Republike Slovenije. Tu je Republika Slovenija preuzela od federacije nadležnosti federacije, prava i dužnosti federacije, direktno kršeći članove 244 i 281 Ustava SFRJ od

1974. godine. Tim jednostranim aktom kojim preuzima nadležnosti federacije, koje jedino mogu obavljati federalni organi, a ne republički organi, Slovenija je sebi odredila i granice, pri čemu su to državne granice koje su sada prekvalifikovane u granice Republike Slovenije. Iz svih tih razloga, navodeći članove Ustava koji su povređeni, ova ustavna povelja, iako se zove "ustavna", smatrana je "opštim aktom", a ne "aktom ustavnog karaktera" i zbog toga je ukinuta. Odnosno, pardon, nije ni ukinuta, nego je čak poništena, što je najteža sankcija koju može da preduzme Ustavni sud, jer kad je poništavanje, onda važi *ex tunc*, unazad, retroaktivno dejstvo odluke, a kad je ukidanje, onda važi unapred *ex nunc*, dejstvo odluke.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Hvala, profesore. Molim vas pogledate sada tabulator 24. To je ocena ustavnosti članova 4 i 10 Zakona o plebiscitu, o samostalnosti i nezavisnosti Republike Slovenije. I onda se navodi ovde, pošto je predlagač savezni Parlament, navodi se, odmah, već drugi pasus, kraj drugog pasusa: "Da se jednostrano menja Ustavom SFRJ utvrđeni sastav Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije i odlučuje bez saglasnosti drugih republika o promeni njenih granica, suprotno Ustavu SFRJ". A da bih štedeo vreme, pred kraj tačke 3 kaže se, spominje se: "Sporazumno uređenje postupka za vođenje pregovora o budućem uređenju međusobnih odnosa republika, pošto bi to značilo jednostrano menjanje sastava Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije i jednostrano menjanje ...

prevodioci: Govornik treba da uspori jer prevodioci ne mogu da prate.

TUŽILAC NAJS: Potpuno je nemoguće da se prati ovo svedočenje. Optuženi izgleda ne shvata. Ja ne mogu da shvatim zašto on to ne shvata da ako je reč o materijalu tehničke prirode, da bi to imalo bilo kakvu vrednost za ovaj Predmet, Pretresno veće i Tužilaštvo moraju

da budu u mogućnosti da to prate. To jednostavno ne mogu da pratim bez odgovarajućeg teksta na engleskom. Gospođa Diklić sugeriše da verovatno i ovo predstavlja deo dokaza 138. Još to nije pronašla i molim da se prethodni dokazni predmet obeleži u svrhu identifikacije.

SUDIJA ROBINSON: Da, biće obleženo u svrhu identifikacije. Gospodine Miloševiću, najveći deo vašeg glavnog ispitivanja se vodi na taj način da to ostavlja utisak kao da vi vodite privatni dijalog sa vašim svedokom, potpuno ne uzimajući u obzir Pretresno veće i drugu stranu. Mi moramo da budemo u mogućnosti da pratimo ovo svedočenje i zbog toga ove stvari, iako su tehničke prirode, moraju da se iznesu.

SUDIJA BONOMI: Gospodine Najs, zašto bi ovaj dokument trebalo da se obeleži za identifikaciju, ako je on uveden kao dokazni Predmet. Onda to uopšte nema potrebe da se radi.

TUŽILAC NAJS: Jednostavno zbog toga što se ovaj prethodni završio ranije u odnosu na ovaj dokument koji se uvodi i ja sam zbog toga sugerisao možda samo da se obeleži u svrhu identifikacije. A možda je zapažanje uvaženog sudije s kojim se ja slažem, ipak možda neki previd od strane optuženog, zbog toga što je reč o jednom procesu provere, a ne procesu ponovnog prevođenja, kada je reč o prevodilačkoj službi. Ja sam prilično siguran u to i prilično sam uveren da posledice nisu toliko strašne kao što uvažene sudije misle, kada je reč o ponovnom nuđenju dokumenata.

SUDIJA ROBINSON: Hvala vam za tu napomenu.

ADVOKAT KEJ: Ja mogu da pomognem, jer postoji jedan odeljak koji se zove "ODM".

SUDIJA ROBINSON: Što to znači?

ADVOKAT KEJ: Pa mislim da je to jedna služba koja se bavi dokumentima i oni imaju odgovornost da proveravaju dokumente upravo zbog ovolikog obima dokumenata, dakle da provere da se neki dokument ne duplicira. I ja mislim da to nije isključivo za ovaj Predmet.

SUDIJA ROBINSON: U redu. Hvala vam. Gospodine Miloševiću, sada je vreme za drugu pauzu. Napravićemo pauzu od 20 minuta.

(pauza)

SUDIJA ROBINSON: Izvolite, gospodine Miloševiću.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ: Samo jednu kratku informaciju, pre nego što nastavim, tehničke prirode. Dakle, predmeti su dati 9. decembra. Ovde postoji takozvana kancelarija za menadžment dokumenata (Office of document management) i moj saradnik, profesor Rakić je razgovarao sa gospođom koja vodi tu kancelariju 23. decembra. Ukazao je da odluke Ustavnog suda bi morale biti prevedene, jer on je smatrao da su sigurno prevedene već ranije, pošto su date sve kad je ovde bio svedok Milan Kučan, bivši predsednik Slovenije i upravo skrenuo pažnju da te odluke sigurno postoje kao prevedene. Dakle, s moje strane ništa nije dato da bi se duplo prevodilo. Naprotiv, ukazivano je na odluke koje su date kao dokazni predmeti, da su svakako prevedene ranije. I obećano je da će se to proveriti. On je, isto tako, tražio zbog toga što za jednog od budućih svedoka želim da uvedem dokazne predmete sednice Predsedništva Jugoslavije od 1991. godine, tražio je da proveri da li su te sednice prevedene ranije, jer se radi o sednicama Predsedništva starim, kao što vidite, 15 godina skoro. Nije još dobio odgovor da li su one prevedene. Prema tome, ni u jednom slučaju se ne radi o, bilo greški ... Ne postoji bilo kakva greška mojih saradnika u pogledu davanja te dokumentacije. Naprotiv, nastojanje je da na dođe do duplog prevoda i skretana je pažnja ovoj kancelariji za menadžment dokumenata na te odluke koje su ranije date ...

SUDIJA ROBINSON: Gospodine Miloševiću, primili smo k znanju vaše objašnjenje. Hajde da nastavimo.

SUDIJA BONOMI: Ne mogu samo da sedim i da slušam kako su svi krivi osim vas, gospodine Miloševiću i to kad god se neka teškoća pojavi. Danas smo otkrili da je to jedan od dokaznih predmeta koje ste vi uvrstili. Vi vodite vašu Odbranu. Vi treba da znate šta se dešava sa vašim dokaznim predmetima i ako kažete da je na vama da predate dokumente prevodilačkoj službi i da kažete "prevedite ih, ako ne možete da nađete da li ste ih pre toga preveli" je besmisleno. Meni izgleda da ste vi odgovorni što je nastala čitava ova konfuzija.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ: Gospodine Bonomi, pretpostavljam da ste to rekli zato što ste neobavešteni, pa bi bilo dobro da pogledate kako je stvar tekla. Onda ćete se uveriti da to nije tako. Ali da ne gubimo vreme dalje na tome ...

SUDIJA KVON: Ne, gospodine Miloševiću. Vi ili vaš tim ste jedini koji uvodi ovaj registrator. Da biste uveli ovaj registrator sa dokumentima, morate da proverite da li su dokumenti već prevedeni i ako nisu, da ih onda uključite. Molim vas, nastavite.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ: Gospodine Kvon, pa to je bila svrha razgovora koji je profesor Rakić obavio 23. decembra sa šefom ovog, za dokumentacioni menadžment, da pokuša da to pronade i da se proveri da li je to već prevedeno, da bi bilo uvedeno. Međutim, bili su ti odmori. Vaš personal je uglavnom bio na odmorima i to onda nisu stigli da urade. Ali to nema nikakve veze sa bilo kojom greškom mojih saradnika. Mogu li da nastavim?

SUDIJA BONOMI: A zašto vi ne znate koji su dokumenti već prevedeni? Vi ste taj čovjek koji očajnički želi da izvodi svoje dokaze. Zašto vi ne znate šta se događa sa vašim vlastitim dokazima?

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ: Ne znam kako bih ja mogao da ustanovim

da li je neki dokument preveden, osim na taj način što moj saradnik ide kod odgovarajuće službe da proveri da li su dokumenti prevedeni. Koji je drugi način da saznam da li je dokument preveden? I to čini blagovremeno ...

ADVOKAT KEJ: Izgleda da je to podneto Sekretarijatu (Registry), a oficir za vezu je znao da je reč o pauzi za Božić i jednostavno možda ta informacija nije prenet na vreme.

SUDIJA BONOMI: Gospodine Kej, da li ja grešim ako kažem da gospodin Milošević treba da zna ili da treba da ima neku evidenciju o dokumentima koje je on već ponudio kao dokazne predmete i koji su, u stvari, već prevedeni?

ADVOKAT KEJ: Ima problema u vezi sa ovim dokumentom 138, jer ja nisam dobio prevod tog dokumenta, pošto je bio problem u formatu tog dokumenta i obe strane su naišle na taj problem. Mislim da od svih dokumenata koje bismo odabrali, to je dokument koji je izazvao probleme unutar ove institucije.

TUŽILAC NAJS: Ja se izvinjavam što prekidam. Mi imamo ove dokumente prevedene već dugo vremena. Jedan od problema, odnosno dva problema sa amikusima je taj što oni vraćaju dokumente kad dođu do njih, u prevodu ili na bilo koji drugi način. Oni ne zadržavaju dokumente. Ovi dokumenti su prevedeni na engleski odavno i bili su na raspolaganju optuženom. A drugi problem, mislim da i Pretresno veće zna, kada je reč o amikusima, da su oni uništili, iz administrativnih razloga, čitav niz dokumenata, posebno nakon odlaska gospodina Tapušковиća.

ADVOKAT KEJ: Pa ja svakako nisam vratio prevode na engleski. Ja sam vratio originale na BHS-u, jer njih ne mogu da čitam nakon što je otišao gospodin Tapušковиć i da li bismo mogli da završimo sa ovim pitanjem?

SUDIJA ROBINSON: Gospodine Miloševiću, izvolite. Nastavite.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Profesore Markoviću, mi smo na tabulatoru 24, na odluci o oceni ustavnosti odredaba članova 4 i 10 Zakona o plebiscitu, o samostalnosti i nezavisnosti Republike Slovenije. Predlagač za pokretanje postupka je savezni Parlament, a objašnjenje je "da se jednostrano menja Ustav SFRJ, ustavom utvrđeni sastav Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije i odlučuje bez saglasnosti drugih republika o promeni njenih granica, suprotno Ustavu". Da li ste to našli?

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: Jesam.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: I ovde je doneta odluka da ove odredbe nisu u saglasnosti sa Ustavom SFRJ. Kakva je onda, ja vidim sada i kod ove odluke da Ustavni sud je u sastavu, da ste ...

SUDIJA ROBINSON: Gospodine Najš?

TUŽILAC NAJS: Ovo je delimično prevedeno kao dokazni predmet Odbrane 138, tabulator 6.

SUDIJA ROBINSON: Molim vas, stavite tabulator 6 na grafoskop.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Profesore Markoviću, na kraju odluke, kao i uvek, je spisak sudija Ustavnog suda, odnosno sastava koji je donao odluku i ovde vidim vaše ime u poslednjem redu. To je 7. decembar 1991. godine. Da li se sećate te sednice?

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: Sećam se. Moje ime ste mogli videti i u prethodnim odlukama, pošto sam ja bio tada u sastavu Ustavnog suda Jugoslavije, jedino ako na nekoj sednici fizički nisam bio prisutan iz zdravstvenih razloga ili nekih drugih razloga. Inače se vrlo dobro sećam ove odluke. Ovaj akt Republike Slovenije je poslužio kao pravna osnova za plebiscit ili referendum koji je u toj republici bio sproveden decembra 1990. godine.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Da li je on mogao, sa stanovišta Ustava Jugoslavije, da posluži kao pravna osnova za plebiscit?

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: Nikako nije mogao sa stanovišta Ustava da posluži kao plebiscit, iz tog razloga što Ustav ne poznaje plebiscit. Ustav samo poznaje referendum i Republike Slovenije i federalne države, Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije, ali samo o pitanjima iz nadležnosti Skupštine. Dakle, ne postoji pravna mogućnost za plebiscit o samostalnosti i nezavisnosti i da bi takvu pravnu osnovu stvorila za takav plebiscit, Republika Slovenija je morala doneti Zakon o plebiscitu, o samostalnosti i nezavisnosti Republike Slovenije, koji je, da ponovim još jednom, poslužio kao pravna osnova za plebiscit koji je ta republika sprovela. Ustavni sud je našao da je taj zakon neustavan.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Hvala. Sada bih vas zamolio da pogledate tabulator 25. U njemu je dat samo jedan mali izvod iz Ustava Socijalističke Republike Hrvatske. Pogledajte član 1 Ustava Socijalističke Republike Hrvatske, to je Ustav iz 1974. godine. U članu 1, stav 2, kaže: " Socijalistička Republika Hrvatska ...

TUŽILAC NAJS: Ako bi optuženi uzeo u obzir one koji prate ovo svedočenje i rekao da li je to 25(A) ili 25(B), mogao bih da mu pomognem i da kažem da mi imamo tabulator 25(B) već preveden, a to je njegov lični dokazni predmet, D138, tabulator 24. Dakle ako mu treba 25(B), to možemo da stavimo na grafoskop.

SUDIJA ROBINSON: Pa mi bismo to svakako želeli. Stavite na grafoskop, molim vas.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Da, ali ja sad govorim o tabulatoru 25(A). Ovo je tekst Ustava Socijalističke Republike Hrvatske koji je donet 1974. godine i on je ovde u tabulatoru i ja ću pročitati samo ...

TUŽILAC NAJS: To nismo još našli i gospođa Diklić mi kaže da to nemamo.

SUDIJA ROBINSON: Možda ćete to uskoro da nađete.

TUŽILAC NAJS: Mislim da to nemamo.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Profesore Markoviću, je l' imate ovaj deo Ustava?

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: Imam, imam.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Evo, pročitajte vi sami drugi i treći stav člana 1 Ustava Hrvatske.

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: Dakle reč je o članu prvom, stavu drugom, koji glasi: "Socijalistička Republika Hrvatska je nacionalna država hrvatskog naroda, država srpskog naroda u Hrvatskoj i država narodnosti koji u njoj žive". Stav 3 glasi: "Socijalistička Republika Hrvatska je u sastavu Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije".

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Dobro. Hvala vam. A sad pročitajte drugi stav člana 4 na sledećoj strani Ustava Hrvatske.

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: Taj stav glasi: "Teritorij Socijalističke Republike Hrvatske sastavni je deo teritorija Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije".

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: E sada, molim vas, objasnite sa ustavno-pravnog stanovišta taj ceo proces otcepljenja Hrvatske: u kojoj meri je mogao da se osloni na Ustav Hrvatske i Ustav SFRJ iz tog vremena?

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: Pa to će se videti iz odluka Ustavnog suda, Ustavnog suda Jugoslavije. Inače, Republika Hrvatska nije imala uporište za te secesionističke akte ni u saveznom Ustavu, ni u vlastitom Ustavu, jer je ona bila definisana kao, u sposvtenom Ustavu, kao država dva konstitutivna naroda. Njena teritorija je u sopstvenom Ustavu određena kao teritorija federalne države, koja je jedinstvena, pa s toga nije mogla ... Sama je rekla u

sopstvenom Ustavu da je u sastavu Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije, pa s toga nije mogla doneti akt kojim izlazi iz federalne Jugoslavije, kojim menja teritoriju federalne Jugoslavije i kojim ignoriše volju srpskog naroda koji je konstitutivan narod u Hrvatskoj.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: E sad pogledajte ovu odluku pod 25(B) koju je gospodin Najs ljubazno ponudio. To je "Odluka o ocenjivanju ustavnosti rezolucije o prihvatanju postupka za razdruživanje SFRJ i o mogućem udruživanju u savez suverenih republika" i na kraju tačke 1, predlagači, a u ovom slučaju je Savezno izvršno veće i Predsedništvo SFRJ. To je, dakle, 29. novembar 1991. godine, broj "Službenog lista". U to vreme, predlagač postupka neustavnosti ili za ocenjivanje ustavnosti ovog akta Hrvatske je savezna Vlada, na čijem je čelu u to vreme Ante Marković, iz Hrvatske, je li tako?

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: Tako je.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: I taj predlagač kaže na kraju tačke 1 da se "time ignoriše Ustavom SFRJ utvrđena uloga Skupštine SFRJ u promeni Ustava SFRJ". Da li možete da nađete taj citat na kraju ...

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: Našao sam ga.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: ... tačke 1. E sad, šta je Ustavni sud odlučio i s kojim obrazloženjem? Ja vidim ovde odluku, piše: "Poništava se" i onda dalje ...

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: Poništava se, a to je najstroža sankcija, kao što smo rekli. Dakle, Ustavni sud kasira odluku, tako što je ukida sa dejstvom *ex nunc*, ili je poništava sa dejstvom *ex tunc*. Dakle, najteži oblik protivustavnosti je vezan za sankciju poništavanja, *ex tunc*. Ustavni sud je poništio ovu rezoluciju iz tog razloga što je našao da ona zaobilazi jedini organ koji je nadležan da odlučuje o pitanju sastava i granica federalne države, a to je federalni Parlament, prema proceduri koja je propisana za promenu Ustava SFRJ.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Dakle moje pitanje je: da li je ta odluka, dakle, Hrvatske, bila ustavna ili neustavna?

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: Odluka je bila, odnosno ta rezolucija je bila, očigledno, neustavna. Evo vidi se da je i najstroža sankcija Ustavnog suda, poništavanje. I evo na spisku sudija koji su učestvovali u donošenju ove odluke, sam i ja. Isto tako se vrlo dobro sećam donošenja te ... Sve te odluke su bile donošene nakon prethodno sprovedene javne rasprave i u javnoj raspravi je sloboda govora, sloboda istupa. Posle toga se Sud povlači, veća i odlučuje.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: I ovde se vidi da je 11 sudija prisutno na sednici Suda. Da li možete da identifikujete i sudiju iz Hrvatske?

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: Sudija iz Hrvatske je gospodin Hrvoje Bačić.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Hvala. U tabulatoru 26 imate 00Odluku Ustavnog suda o ocenjivanju ustavnosti i ustavne odluke o suverenosti i samostalnosti Republike Hrvatske.

TUŽILAC NAJS: To nećemo da nađemo u dokaznom predmetu 138, jer je se on bavi Slovenijom, a ne Hrvatskom. Da li su prethodni dokazni predmeti sada označeni za identifikaciju?

SUDIJA ROBINSON: Upravo sam o tome razgovarao sa sudijom Kvonom.

(Pretrsko veće se savetuje)

SVEDOK MARKOVIĆ: Pardon, ovo je Hrvatska, ne Slovenije. Hrvatska. Ovo je Hrvatska.

(Pretrsko veće se savetuje)

SUDIJA ROBINSON: Možemo li da obeležimo za identifikaciju ...

SUDIJA KVON: Meni je rečeno da je 25(B) već prihvaćen kao 138, tabulator 24.

TUŽILAC NAJS: Da, to je tačno, ali u većini ovakvih slučajeva kada postoji poklapanje između broja 138 i dokumenta koji se sada nudi, mi imamo samo delimično prevod u 138. Prema tome, najverovatnije će prevodilačka služba, čak i ukoliko ronađe prethodni prevod, sada dati nešto različitu punu verziju prevoda dokumenta.

SUDIJA ROBINSON: To ćemo da označimo za identifikaciju.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Profesore Markoviću, u tabulatoru 26 imate "Odluku o ocenjivanju ustavnosti ustavne odluke o suverenosti i samostalnosti Republike Hrvatske". Ja ću vrlo lagano pročitati, na drugoj strani ovog tabulatora, objašnjenje i obrazloženje Ustavnog suda, gde se kaže: "Pravo naroda Jugoslavije na samoopredeljenje, uključujući i pravo na otcepljenje, ne može se, po mišljenju Ustavnog suda Jugoslavije, ostvarivati jednostranim aktima naroda Jugoslavije, odnosno aktima skupština republika u sastavu Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije. To pravo može se ostvariti samo pod uslovima i na način koji budu utvrđeni u skladu sa Ustavom SFRJ i pravom naroda na samoopredeljenje, uključujući i pravo na otcepljenje", čekam da prevedu "aktom Skupštine SFRJ ili dogovorom naroda Jugoslavije i njihovih republika. Iako postupak za ostvarivanje prava na samoopredeljenje, uključujući i pravo na otcepljenje nije utvrđen Ustavom SFRJ, to ne znači da se to pravo može ostvariti na osnovu jednostranih akata o samoopredeljenju i otcepljenju. Ni jedan narod, odnosno skupština republike, ne može jednostranim aktom odlučiti o ostvarivanju tog prava pre nego što zajednički budu utvrđeni postupak i uslovi pod kojima se to pravo može ostvariti". I onda na kraju preskačem dva pasusa, pretposlednjeg pasusa, se kaže: "Ustavni sud Jugoslavije smatra da ta odluka u celini nije u skladu sa Ustavom Jugoslavije" i onda se donosi odluka kojom

se ukida ustavna odluka o suverenitetu i tako dalje. Dakle da li je moglo biti sporno sa stanovišta Ustava, važećeg Ustava i Jugoslavije i Hrvatske, da je ovaj akt bio neustavan, odnosno nelegalan?

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: Odmah da kažem da je ovo onaj kapitalni, osnovni akt secesije koji je donela Hrvatska. Dakle on je izvorni, najstariji akt u kojem je utvrđena secesija Hrvatske i najvažniji, iz koga će kasnije proizići akti koji prate secesiju, a što se tiče Ustava, što se tiče stava Ustavnog suda, Ustavni sud je našao da je odluka protivustavna, odnosno, da, tako se zove, "ustavna odluka", da je protivustavna, jer menja sastav zajedničke države, menja granice Jugoslavije, pri čemu nije negirao Ustavni sud pravo naroda na samoopredeljenje. Ustavni sud je samo rekao da to pravo nije konstitucionalizovano, ono nije razrađeno u normativnom delu Ustava, što nije smetnja za donošenje propisa, ali propisa koje bi donela Skupština SFRJ, koji bi na osnovu dogovora svih naroda i njihovih republika utvrdio uslove i postupak samoopredeljenja, to jest, otepljenja.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Dakle, da li je onda ono šta vi tvrdite - bilo je moguće ostvariti pod uslovom da se postigne zajednički dogovor i da Skupština Jugoslavije po postupku kojim se menja Ustav, donese takva rešenja?

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: Apsolutno, otepljenje je bilo moguće, samo je bila potrebna volja da se ono izvrši *constitutione artis*, a to znači saglasnošću svih jedinica federacije, a ne jednostranom odlukom jedne od federalnih jedinica.

SUDIJA ROBINSON: Da li je postojala politička volja da se nešto tako učini?

SVEDOK MARKOVIĆ: Politička volja da se nešto tako učini nije postojala i bio je jedan o kome će verovatno biti reči, predlog zakona o ostvarivanju prava naroda na samoopredeljenje koje secesionističke republike nisu htele da prihvate, jednostavno zbog toga što su one želele otepljenje kao jednostrani akt, kao akt svog organa i kao svoj

akt, a ne kao zajednički akt svih članica, svih konstituensa federalne države.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Kako je u tom svetlu ocenio Ustavni sud ovo šta ima u tabulatoru 27? Naime, u tabulatoru 27 imamo odluku Sabora Republike Hrvatske koja ustanovljava to kad je i šta došlo do, do izdvajanja Hrvatske, a u tabulatoru 27(B) je odluka Ustavnog suda, koja je predmet vašeg svedočenja, o ocenjivanju ustavnosti odluke Sabora o raskidu državno-pravne veze sa SFRJ.

SUDIJA ROBINSON: Gospodine Najs?

TUŽILAC NAJS: Gospođa Diklić je pronašla dokazni predmet 641, tabulator 22. Stavićemo vam to na poseban monitor "Senkšn" (Sanction), ukoliko vam to odgovara. Na žalost, engleska verzija još nije u našem sistemu. Sada čekamo da nam donesu odštampanu kopiju. Naravno, moramo da imamo na umu da ne možemo da donosimo svaki dokazni predmet svakoga dana.

SUDIJA ROBINSON: U redu. Idemo onda da radimo dalje s onim šta sada imamo.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Profesore Markoviću, skrećem vam pažnju, dakle, da u tabulatoru 27(B), gde se nalazi "Odluka o ocenjivanju ustavnosti odluke Sabora Republike Hrvatske o raskidu državno-pravne veze sa SFRJ". Na drugoj strani te odluke, peti pasus odozgo se kaže: "Prema Ustavu SFRJ Republika Hrvatska je jedna od republika konstituenata SFRJ i u sastavu SFRJ, zato ona ne može nikakvim svojim jednostranim aktom raskidati državno-pravne veze sa saveznom državom čiji je ona deo, niti pak može takvim aktom menjati položaj republike Utvrđen Ustavom SFRJ, izaći iz sastava SFRJ i promeniti njene granice". Dakle, profesore Markoviću ... Takođe se vidi, ja sam to propustio više puta da kažem, tu je ... Vi ste prisutni, odnosno učestvujete u radu te sednice, da li je i tu bilo

jasno da je ovo neustavno, a da postoji ustavni put da se realizuju takve aspiracije, takvi ciljevi i takve ideje, odnosno takve želje ili interesi?

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: Pa lajt motiv Ustavnog suda u svim ovim odlukama je da je secesija moguća, ali na ustavan način, ne kao jednostran akt pojedinačne republike, to zbog toga što Jugoslavija, federacija, nije savez suverenih država. Ona je sama suverena, federalna država. Prema tome, ne ponašaju se republike-članice kao države koje su suverene i sa međunarodno-pravnim subjektivitetom. Tu subjektivitet, međunarodno-pravni i državni ima isključivo federalna država. Prema tome, samo federalna država može doneti takvu odluku, ali ni jedna od republika, evo ni Hrvatska, nisu htele da idu tim putem, nego su htele jednostranom odlukom svog organa, čak nepoštujući ni sopstveni Ustav, jer ni Ustav Republike Hrvatske, ni Slovenije, ni Republike Makedonije nema pravnog osnova za donošenje ovakvih odluka. Ne može republika donositi odluku o tome da više nije federalna jedinica, nego samostalna i nezavisna država. To pravo ne daje republici ni njen vlastiti Ustav.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Pa dobro, da li je Ustavni sud slovom ovih svojih odluka ukazivao republikama koje su išle na secesiju, na mogući pravni put da se dođe do ostvarenja toga cilja, ukoliko se taj pravni put ispoštuje i želi?

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: Ustavni sud je ukazivao i vi ste pročitali nekoliko takvih argumenata, da je sve to moguće izvesti na način koji bi bio *constitutione artis*, a to znači u skladu sa Ustavom, saglasnošću svih federalnih jedinica i po revizionom postupku, po postupku koji je predviđen za promenu Ustava.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ: Hvala, profesore Markoviću. Gospodine Robinson, ja tražim da se ovi tabulatori takođe uvedu: tabulator 27 i tabulator 28 u kome je Odluka o ocenjivanju ustavnosti deklaracije o proglašenju suverene i samostalne Republike Hrvatske koja praktično sadrži iste argumente i ista obrazloženja, tako da ne bih gubio vreme da kroz nju prolazim sa svedokom, ali smatram da je treba uvesti kao dokazni predmet, jer je odluka Ustavnog suda u pitanju i

jer je potpuno nedvosmislena.

SUDIJA ROBINSON: U redu. Prvo ćemo to da označimo za identifikaciju i da sačekamo prevod.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ: Dobro, da li sam ja dobro razumeo, gospodine Robinson, pošto sam ja išao odluku po odluku, da to šta ste sada rekli važi za sve ove odluke Ustavnog suda, od tabulatora, čini mi se, 20 do 28?

SUDIJA ROBINSON: Mislim da smo sve to, dakle, obradili individualno, odluku po odluku.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ: Upravo sam to mislio.

SUDIJA ROBINSON: Ne sećam se sada tačno šta je bila odluka u vezi sa svakim predmetom, ali odlučili smo za svaki predmet. U svakom slučaju ne treba sada na to da trošimo vreme.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Dobro. Profesore Markoviću, mi smo prošli kroz čitavu seriju odluka Ustavnog suda Jugoslavije i argumentaciju. S obzirom da ste vi bili sudija, postavljam vam sad pitanje: da li se Ustavni sud Jugoslavije i na osnovu tih odluka se vidi, znači ustav nije dozvoljavao secesiju kao jednostrani akt i te odluke potvrđuju da je secesija bila nedozvoljena, e sad, da li se Ustavni sud Jugoslavije u zauzimanju svojih stavova rukovodio samo tekstom Ustava ili i ustavno-sudskom praksom drugih federacija u svetu?

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: Ustavni sud se rukovodio prvenstveno važećim Ustavom, ali je na javnim raspravama koje su bule organizovane u vezi sa ovim predmetima, a u javnoj raspravi učestvuje donosilac akta čija se ustavnost osporava, zatim predlagač postupka za ocenu ustavnosti, dakle predstavnik organa koji traži ocenu ustavnosti i javnost, naučna javnost, dakle predstavnici iz redova struke i nauke. Na javnim raspravama ja se sećam i ja sam naročito insistirao na razumevanju te ustavno-sudske prakse i uopšte

prakse u vezi sa secesijom, isticana su tri slučaja i ja sam ih pomenuo. Najpre slučaj Nove Škotske koja je pokušala čim je nastala kanadska federacija 1868. godine, a kanadska federacija je nastala 1867. godine, da se otcepi. Na to je kolonijalni sekretar uzvratilo da je otcepljenje koje traži jedna jedinica, jednostrano, federalna jedinica, neizvodljivo. Zatim je to bio poznati slučaj, pomenuo sam ga, *Texas vs. White*, u kome je bilo rečeno da samom činjenicom da je Teksas (Texas) postao jedna od federalnih jedinica, jedna od država Sjedinjenih Američkih Država, da je on time sklopio neraskidive veze. "Akt kojim je potvrđen prijem Teksasa u federalnu uniju je nešto više nego ugovor", kaže se u toj odluci. "Time je", dalje se kaže, "jedan novi član inkorporisan u političko telo i to je bilo konačno". To je tekst, samo deo teksta iz odluke *Texas vs. White*, dakle federalna država se shvata kao jedno jedinjenje. Čak Ustav Sjedinjenih država uopšte ne toleriše secesiju. Ima Ustava u svetu koji i poznaju, je li, mogućnost secesije. I treći slučaj koji je pominjan, ustavno-sudske praksa, bilo je u vezi sa Zapadnom Australijom 1934. godine, kada je britanski parlament odbio zahtev za istupanje Zapadne Australije iz Australije, iz federacije Australije, rekavši da je ...

TUŽILAC NAJS: Ja ne želim da nas lišim detalja o interesantnim stvarima, ali pitam se u kojoj meri ovakva vrsta razmišljanja može da nam bude od koristi.

SUDIJA ROBINSON: Gospodine Miloševiću, u čemu je važnost ovoga šta smo sada čuli?

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ: Važnost je, gospodine Robinson, u samom pitanju koje sam postavio, jer postavio sam profesoru Markoviću pitanje, s obzirom da je on bio sudija Ustavnog suda koji je donosio ove odluke, da li se Ustavni sud rukovodio isključivo slovom Ustava ili i ustavno-sudskom praksom drugih federacija u svetu. I iz ovoga šta on govori pokazuje se da je Ustavni sud odlučivao praktično na isti način i zauzimao iste stavove koje su druge federacije u svetu povodom sličnih problema s kojima su se suočavale, zauzimale. Dakle, ovde se ne radi ni o kakvom ...

SUDIJA ROBINSON: Da, gospodine Miloševiću. Razumem vaše objašnjenje, ali ne treba da se na tome predugo zadržavam. Najbolje da idemo dalje. Shvatili smo što ste hteli da kažete.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ: U redu. Ja i nemam nameru da se predugo zadržavam, ali tražim da ubacite, da prihvatite dokazni predmet. To vam je potpuno na engleskom. To je dokazni predmet broj 42, u tabulatoru 42, to vam je 20. avgust 1998. godine. Radi se o secesiji Kvebeka. Dakle tu ćete isto naći sličnu argumentaciju više godina posle ovakve prakse u Jugoslaviji i postupanja Ustavnog suda Jugoslavije, gotovo identičnu argumentaciju i kad je reč o najvišim sudskim vlastima Kanade. Ja vam skrećem pažnju da ovde na drugoj strani od ovih 38 strana koliko je ova cela odluka data ...

SUDIJA ROBINSON: Vidim da je gospodin Najš ustao.

TUŽILAC NAJS: želeo bih jasno da stavim do znanja da ako se ovaj dokument uvrsti u spis, bez obzira na to što ima Kanađana u Tužilaštvu i u ovom timu, ja neću da pokušavam da shvatim relevantne kanadske zakone, niti se uopšte time bavim. Ja pozivam Pretresno veće da bude veoma oprezno pre nego što dozvoli da se ovaj spis optereti nečim što u najboljem slučaju izgleda da je tek neki materijal na koji se neki drugi sud oslanjao u jednom drugom predmetu, jednom drugom prilikom.

SUDIJA BONOMI: Zar nije to nešto što bi moglo da bude korišćeno prilikom pravnih argumenata, ukoliko ima relevantnosti? Je li to nešto šta treba da bude u spisu kao dokaz?

TUŽILAC NAJS: Mislim da ste vi u pravu. Ako to ima bilo kakvu vrednost i ukoliko to pitanje o kome sada raspravljamo jeste sporno pitanje, onda je to javni dokument, koji je, svakako, na raspolaganju svim advokatima da ga koriste prilikom iznošenja svojih argumenata.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ: Mogu li da nastavim?

SUDIJA ROBINSON: Da.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Profesore Markoviću, u čemu je vrednost, kao osnove za iznošenje pravnih argumenta, ovaj spis koji tretira pitanje secesije Kvebeka?

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: U najkraćem: prema tom *advisory opinion* (mišljenje) Vrhovnog suda Kanade (Supreme Court of Canada), secesija je nedopustiva i sa stanovišta unutrašnjeg i sa stanovišta međunarodnog prava. Sa stanovišta unutrašnjeg prava nedopustiva je ...

SUDIJA ROBINSON: Zaustavio sam vas zato što mislim da je pitanje bilo usmereno u pogrešnom smjeru. Naime, nas sada zanima kolika je vrednost toga za ovaj Sud i ovaj postupak. Ali, da, mislim da ste krenuli u tom smeru i počeli da objašnjavate nešto o važnosti toga u međunarodnom pravu. Nastavite, molim vas.

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: Ja bih najkraće sa stanovišta unutrašnjeg prava koji su argumenti. Vrhovni sud Kanade je pošao od toga da svaka federacija počiva na jednom sistemu ustavnih vrednosti, da pravo na samoopredeljenje koje Sud ne razume isključivo kao pravo na otcepljenje, ima uporište u demokratskom principu, u demokratiji, ali da su zajedničke vrednosti kanadskog Ustava: federalizam, demokratija, konstitucionalizam i vladavina prava i zaštita manjina. Favorizujući samo načelo demokratije, izlažu se opasnosti da budu ignorisane druge ustavne vrednosti na kojima počiva ustavni sistem Kanade. I ustavni sistem svake federacije, a to je načelo federalizma, to je načelo konstitucionalizma i vladavine prava i zaštite manjina. I zbog toga se odluka i tu je istovetnost odluke Ustavnog suda Srbije i Vrhovnog suda Kanade, može doneti samo saglasnošću svih činilaca u federaciji. To je takozvano "interno samoopredeljenje". Prema shvatanju tog Suda je nedopustivo i

pravo na samoopredeljenje sa stanovišta međunarodnog prava, ukoliko država koja funkcioniše, je li, federalna država, omogućuje izražavanje volje celog naroda, dakle, predstavlja ceo narod ili deo naroda, sve delove naroda na svojoj teritoriji, ukoliko ih predstavlja na načelu ravnopravnosti i bez diskriminacije i ukoliko postoje mogućnosti da narodi učestvuju u odlučivanju o svom ekonomskom, svom privrednom, svom političkom, svom socijalnom i svom kulturnom razvoju. Kad je moguće otcepljenje? Vrhovni sud Kanade smatra u samo tri slučaja: ako se narodom koji je nosilac tog prava upravlja kao delom kolonijalnog carstva, drugo, ako je taj narod izložen stranom podjarmljivanju, eksploataciji ili dominaciji i treće, ako postoji značajno uskraćivanje tom narodu da ostvaruje pravo, interno pravo na samoopredeljenje u granicama te države. Dakle, ako država omogućuje interno, federalna država omogućuje interno samoopredeljenje, onda ona ima pravo na teritorijalni integritet, a druge države, članice međunarodne zajednice, da joj priznaju njen teritorijalni integritet.

SUDIJA ROBINSON: Hvala. Gospodine Miloševiću, mislim da je svrha ove linije ispitivanja to da se ustanovi da je odluka Ustavnog suda bila dobro utemeljena u pozitivnom pravu. A što je važnost tog zaključka za ovaj postupak?

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ: Pa upravo zato što je na bazi nelegalnih akata onda izvršena oružana secesija koja je, kao što ste, kao što možete naći i u tekstovima ove kosovske optužnice, bila posledica oružane secesije ... Da je rat bio posledica te secesije. To sam vam ja, inače, ranije citirao, a ovde skrećem pažnju na jednu ...

SUDIJA ROBINSON: Hvala, hvala.

(Pretresno veće se savetuje)

SUDIJA ROBINSON: Gospodine Miloševiću, smatram da to jeste

važno i relevantno, ali to je nešto šta vi možete da predate zajedno sa vašim spiskom pravnih izvora. Ne mora da se predaje kao dokazni predmet. U vašoj završnoj reči vi ćete da navedete pravne izvore i ovaj može da bude među njima.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ: Gospodine Robinson, skrećem vam pažnju na tačke 89 i 90 ove takozvane kosovske optužnice. Tačka 89 kaže ...

TUŽILAC NAJS: Časni Sude, juče sam primetio da optuženi, njegov proces učenja engleskog izgleda da ne ide sasvim dobro, jer stvari nisu opisane pravim terminima. Nisam tada prekidao, ali preko Pretresnog veća želim da podsetim optuženog da je optužnica, a mi smo tužilaštvo i čini mi se da je juče on to prevideo.

SUDIJA ROBINSON: Gospodine Miloševiću, optuženica je već osporavana. To je odbačeno i sada je optuženica na pravnoj snazi i činjenice koje se u njoj nalaze su prihvaćene. Prema tome, vaše pozivanje na optuženicu nije primereno. Vi ste nas uputili na paragraf 89 kosovske optuženice ...

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ: Na 89 i 90. Samo delimično ću da citiram. U 89 od sredine: "25. juna 1991. godine Slovenija je proglasila svoju nezavisnost od SFRJ, što je dovelo do izbijanja rata". Pa sledeća rečenica: "Hrvatska je proglasila svoju nezavisnost 25. juna 1991. godine, što je dovelo do borbi između hrvatskih vojnih snaga s jedne strane i JNA, paramilitarnih vojnih jedinica i Vojske Republike Srpske Krajine", a tačka 90 kaže: "6. marta 1992. godine je Bosna i Hercegovina proglasila svoju nezavisnost, što je rezultiralo ratom širokih razmera nakon 6. aprila 1992. godine". Zato smatram da je veoma relevantna činjenica da je nelegalna secesija proizvela, proizvela nasilje, odnosno izbijanje rata i da je to direktna posledica. I zato smatram da je i ovaj dokazni predmet koji ukazuje na potpuno identičnu situaciju i postupke Vrhovnog suda Kanade takođe predstavlja vrlo bitan deo argumentacije, jer se, dakle, radi o pravilima utemeljenim širom sveta, a ne o neakvim specifičnim pravilima

utemeljenim u nekadašnjoj Jugoslaviji.

SUDIJA ROBINSON: Suština je u tome da ta važna odluka je odluka Ustavnog suda i vi, naravno, imate i druge presedane da se na njih oslanjate. Kao što sam rekao, to su presedani koje možete da navedete u vašoj završnoj reči i oni ne moraju da se uvode kao dokazni predmeti. To su presedani koji će da idu u prilog odluci Ustavnog suda. Odluka Ustavnog suda ovde je važna odluka i mi smo to već prihvatili kao dokazni predmet. Odluka Vrhovnog suda je nešto što možete da navedete u svom spisku pravnih izvora. Molim vas nastavite, gospodine Miloševiću.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Dobro, gospodin Robinson. Gospodine Markoviću, vi ste univerzitetski profesor. Pratite stručnu literaturu i kod nas i u svetu. Da li su vam poznati komentari istaknutih stručnjaka u svetu na ovu temu i da li su i oni saglasni sa stavovima iz odluka Ustavnog suda Jugoslavije?

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: Apsolutno. O tome postoji naročito u kanadskoj ustavno ...

SUDIJA ROBINSON: Gospodine Najs?

TUŽILAC NAJS: Moram skoro da se divim hrabrosti koja je sadržana u tom pitanju. Ne samo da je to potpuno sugestivno pitanje u svom obliku, nego je sugestivno i u svojoj suštini. Kada se pozove svedok kao veštak, a pretpostavljam da se ovaj svedok smatra veštakom, pozove da daje komentar o mišljenjima drugih, onda bi se ti drugi morali citirati. Ta mišljenja bi se morala citirati i staviti na raspolaganje Sudu. Prema tome, ovo pitanje u svojoj opštoj formi je potpuno neprihvatljivo i treba da se odbaci.

(Pretresno veće se savetuje)

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ: U redu. Evo, citiraću ...

(Pretrerno veće se savetuje)

SUDIJA ROBINSON: Citiraćete šta?

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: A evo upravo ću, upravo ću da citiram, pošto gospodin Najs traži da citiram mišljenje, evo ja ću citirati jedno, a pitaću profesora Markovića da li ... Evo imate u tabulatoru ...

SUDIJA ROBINSON: Ne možete na taj način da pridete stvarima. Ako niste mogli na prethodan način tome da pridete, ne znam kako možete na ovaj način? Moram da se konsultujem.

(Pretrerno veće se savetuje)

SUDIJA ROBINSON: Gospodine Kej, možete li da nam pomognete u vezi sa ovim?

ADVOKAT KEJ: Pa našao sam se u jednoj teškoj situaciji u tom smislu da pozivanje svedoka koji je svedok o činjenicama, a ne koristi se kao veštak, a onda traženje od njega da da mišljenje o mišljenjima sličnih ljudi širom sveta, čini mi se da mi je teško da nađem argument u prilog tome. To je zaista problem.

SUDIJA ROBINSON: Da, mislim da je to odgovor. On je ovde kao svedok o činjenicama, a vi sada tražite od njega da ga vodite kao veštaka, a pri tome ne poštujete zahteve postupka. To nećemo da dozvolimo, gospodine Miloševiću.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ: Dobro, gospodine Robinson. A mogu li ja da pitam svedoka koji ovde svedoči, koji je, između ostalog univerzitetski profesor, da li mu je poznat stav Antonija Kasezea (Antonio Cassese), evo njegova knjiga "*Self-determination of Peoples*" (Samoopredeljenje naroda). Tu imate taj rad u tabulatoru 37 ...

SUDIJA ROBINSON: Ne, upravo je u tome suština. To je ekspertiza. To bi bilo svedočenje veštaka, a vi niste ispoštovali zahteve postupka, kako bi ovaj svedok mogao da svedoči kao veštak. Vi ne možete istovremeno da radite obe stvari. Pređite na drugu temu.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ: A objektivno, a objektivno ovaj svedok nesumnjivo ima, ima kapacitet u svakom svojstvu i kao činjenični svedok i kao veštak. To pretpostavljam da niko ne bi mogao da ospori. Vi znate to mišljenje vašeg bivšeg ...

SUDIJA ROBINSON: Da, ali da ste vi ispoštovali zahteve postupka, ako želite da uvedete njegovo svedočenje kao svedočenje veštaka, onda ste morali da imate njegov izveštaj, morali biste u tom izveštaju da pomenete knjigu profesora Kasezea, onda bismo čitali te pasuse. Takođe bi Tužilaštvo bilo u mogućnosti da ih pročita i da se pripremi u vezi sa ovim pasusima. Sve se to navodi u Pravilu 94, mislim. Međutim, sada je u svakom slučaju vreme da završimo sa radom za danas. Upravo sam dobio jedan papir koji mi ukazuje da se još nismo pozabavili sa tri dokumenta. Samo da se konsultujem sa sudijom Kvonom.

(Pretresno veće se savetuje)

SUDIJA ROBINSON: 20 i 21 su uvedeni ili treba da budu uvedeni. 23(A), tim se još nismo bavili.

ADVOKAT KEJ: 22(A).

SUDIJA ROBINSON: 23(A) je obeleženo u svrhu identifikacije. Prekidamo sa radom do ...

sekretar: Možda bismo trebali da damo broj celom registratoru, 271. Dokazni predmet D271. To nije ušlo u transkript.

SUDIJA ROBINSON: Da. Molim da to uđe u transkript. Ceo registarator će da bude označen kao dokazni predmet 271. Gospodine Miloševiću, vi ćete od mene da napravite sportistu zbog dizanja ovih teških dokumenata.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ: Pa ja pretpostavljam da vas je gospodin Najs dovoljno istrenirao za to, jer su njegovi dokumenti bili mnogo teži.

SUDIJA ROBINSON: Tako je, tako je. Mislim da ste u pravu. Završavao sa radom.

Fond za humanitarno pravo